

TOPLUM VE SİYASET FELSEFESİ DERNEĞİ

ODTÜ FELSEFE BÖLÜMÜ İş Birliğiyle

1.

ULUSAL ÇAĞDAS SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

BİLDİRİ ÖZETLERİ KİTABI

TARİH: 20-21 EYLÜL 2018

YER: ODTÜ KÜLTÜR VE KONGRE MERKEZİ D/SALONU - ANKARA

ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
MIDDLE EAST TECHNICAL UNIVERSITY

ttsfd.org/sempozyum e-mail: sempozyum@ttsfd.org

1. ULUSAL

**ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ
SEMPOZYUMU**

BİLDİRİ ÖZETLERİ KİTABI

20 – 21 Eylül 2018
Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Kültür ve Kongre Merkezi, D Salonu

TOPLUM VE SİYASET
FELSEFESİ DERNEĞİ

ODTÜ
FELSEFE BÖLÜMÜ

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

YAYINA HAZIRLAYANLAR

Editörler

Selma AYDIN BAYRAM
Eray YAĞANAK

Mizanpaj

Selma AYDIN BAYRAM

ISBN: 978-605-68957-0-8

Bildiri özetlerinde yer alan her türlü görüş ve düşünceye dair sorumluluk bildiri yazarına aittir.

İletişim Bilgileri:

web adresi: ttsfd.org/sempozyum
e-posta adresi: sempozyum@ttsfd.org

ANKARA, Aralık 2018

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

İÇİNDEKİLER

<i>Künye</i>	iii
İçindekiler.....	iv
Düzenleme ve Bilim Kurulu.....	vi
Teşekkür.....	vii
<i>Sunuş</i>	viii
Sempozyum Programı	ix

BİLDİRİ ÖZETLERİ

John Rawls Bağlamında Hukuk Devletinde Adaletin Olanığı Üzerine	1
Ahmet Umut HACİFEVZİOĞLU	
Toplumsal Sözleşme Teorilerinin Antik Yunan, Marx ve Foucault Temelli Eleştirisi	4
Barış AYDIN	
Felsefi Bir Sorun Olarak “Mültecilik” ve “Çifte Kırılgnlık”	8
Berfin KART	
Kürtaj Hakkı Savunularında İki Argüman: Kendi Kendinin Sahibi Olma Hakkı mı Kendi Kaderini Tayin Hakkı mı?	11
Elif Büşra POYRAZ	
Marx'ın <i>Yahudi Sorunu</i> 'ndan Kadın Sorununa.....	14
Fermudiye ÖZER	
Türkiye'nin Misafirleri Suriyeli Mültecilerin “Öteki” Bağlamında Göçmen Deneyimi: Esenyurt Örneği	17
Gülsün SARIOĞLU	
İnsan Haklarına Yönelik İtirazlar.....	21
Harun TEPE	

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

Hakların Metafizikinden Olanakların <i>Fiziğine</i> ya da Aristoteles'ten Nussbaum'a.....	24
Hatice Nur ERKIZAN	
Deleuze ve Guattari'nin Fark Felsefesi ya da Çokluğun Fiziko-Politikası	27
İbrahim Okan AKKIN	
Politikanın Sönümlenmesi: Özgürlüğün Mutluluk Arayışına Boyun Eğişi	30
İsmail SERİN	
Klasik ve Modern Metinlerde İslam Siyaset Felsefesinin Açmazları	33
Muhammet ÖZDEMİR	
Olayda Politik Olanı Düşünmek	37
Mustafa DEMİRTAŞ	
Özgürlük ve Ahlakın Çözülüşü: Arendt'te Devletin Politik Alanda Tahakkümü	40
Nuri Fudayl KICIOĞLU	
Etik Siyasal Özneliğin İmkanları ve Sınırları	44
Recep AKGÜN	
Haklı/Adil Savaş ve Ebedi Barış.....	47
Seyit COŞKUN	
Kutuplar: Göçmenlerin Yeni Memleketi	51
Sibel KİBAR	
Savaşı Başlatan Söz: Propagandada Uygulanan Semantik Şiddet Üzerine.....	54
Svitlana NESTEROVA	
Liberal Bir Toplumsal Birlik Tahayyülü: John Rawls ve Toplumsal Birliğin Temeli Olarak Adalet	57
Tuğba SEVİNÇ	
Agonistik Siyasetin İkilemini Anlamak: Çatışmacılık ile Düzen İhtiyacı Arasındaki Gerilime Dair.....	60
Uğur AYTAÇ	

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

DÜZENLEME KURULU

Düzenleme Kurulu Başkanı: Dr. Selma Aydın Bayram, ODTÜ, Felsefe Bölümü

Doç. Dr. Sibel Kibar Kavuş, Kastamonu Üniversitesi, Felsefe Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Aret Karademir, ODTÜ, Felsefe Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Aysun Aydın, Düzce Üniversitesi, Felsefe Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Eray Yağanak, Mersin Üniversitesi, Felsefe Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Fulden İbrahimhakkıoğlu, ODTÜ, Felsefe Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Pakize Arıkan Sandıkçıoğlu, Kâtip Çelebi Üniversitesi, Felsefe Bölümü

BİLİM KURULU

Sempozyum Onursal Başkanı: Prof. Dr. Ş. Halil Turan, ODTÜ, Felsefe Bölümü

Prof. Dr. Ahmet İnam
ODTÜ, Felsefe Bölümü
Prof. Dr. Ertuğrul Rufai Turan
Ankara Üniversitesi, Felsefe Bölümü
Prof. Dr. Hatice Nur Erkızan
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Felsefe Bölümü
Prof. Dr. Hülya Şimğa
Maltepe Üniversitesi, Felsefe Bölümü
Prof. Dr. Örsan K. Öymen
Işık Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü
Prof. Dr. Yasin Ceylan
ODTÜ, Felsefe Bölümü
Prof. Dr. Yavuz Unat
Kastamonu Üniversitesi, Felsefe Bölümü
Prof. Dr. Zeynep Direk
Koç Üniversitesi, Felsefe Bölümü
Doç. Dr. Ahu Tunçel Önkal
Maltepe Üniversitesi, Felsefe Bölümü
Doç. Dr. Barış Parkan
ODTÜ, Felsefe Bölümü
Doç. Dr. Cihan Camcı
Akdeniz Üniversitesi, Felsefe Bölümü
Doç. Dr. Çetin Balanuye
Akdeniz Üniversitesi, Felsefe Bölümü
Doç. Dr. Çetin Türkyılmaz
Hacettepe Üniversitesi, Felsefe Bölümü
Doç. Dr. Elif Çırakman
ODTÜ Felsefe Bölümü

Doç. Dr. Emre Şan
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Felsefe Bölümü
Doç. Dr. Fatma Zehra Pattabanoğlu
Kastamonu Üniversitesi, Felsefe Bölümü
Doç. Dr. Güncel Önkal
Maltepe Üniversitesi, Felsefe Bölümü
Doç. Dr. Kurtul Gülenç
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Felsefe Bölümü
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Umut Hacifevzioglu
Nişantaşı Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü
Dr. Öğr. Üyesi Besim Can Zırh
ODTÜ, Sosyoloji Bölümü
Dr. Öğr. Üyesi Güçlü Ateşoğlu
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Felsefe Bölümü
Dr. Öğr. Üyesi Nihal Petek Boyacı Gülenç
İstanbul Medeniyet Üniversitesi Felsefe Bölümü
Dr. Öğr. Üyesi Yıldız Silier
Boğaziçi Üniversitesi, Felsefe Bölümü
Dr. Emre Koyuncu
ODTÜ, Felsefe Bölümü
Dr. Gülçin Ayıtgu
Adıyman Üniversitesi, Felsefe Bölümü
Dr. İmge Oranlı
Koç Üniversitesi, Felsefe Bölümü
Dr. Toros Güneş Esgün
Hacettepe Üniversitesi, Felsefe Bölümü

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

TEŞEKKÜR

Toplum ve Siyaset Felsefesi Derneği ve **ODTÜ Felsefe Bölümü** iŐ birliğiyle 20-21 Eylül 2018 tarihlerinde düzenlenen 1. Ulusal ađdaŐ Siyaset Felsefesi Sempozyumu'nun ODTÜ ev sahipliğinde gerçekleşmesi için destek veren ODTÜ Felsefe Bölümü Başkanı **Prof. Dr. Ő. Halil TURAN**'a, sempozyumun afiŐini ve derneğimizin logosunu hazırlayan **Semra KAYA** ve **Medyatic Reklam**'a, sempozyumda sunulmak üzere gönderilen bildiri özetlerinin değerlendirilmesi sürecinde hakemlik yaparak sempozyuma katkı sağlayan değerli **Bilim Kurulu Üyelerimize** teşekkür ederiz.

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

SUNUŞ

Toplum ve Siyaset Felsefesi Derneği ve **ODTÜ Felsefe Bölümü** iş birliğiyle 1. Ulusal Çağdaş Siyaset Felsefesi Sempozyumu düzenlenmiştir. Özgürlük, adalet, eşitlik, bireysel ve kolektif haklar, göç, mülteci sorunu, devlet-birey ilişkisi, insan hakları, sınıf mücadelesi, kimlik siyaseti, yoksulluk, savaş ve barış, demokrasi, liberalizm, neo-liberalizm, hoşgörü, muhafazakarlık, çoğulculuk, çokkültürcülük, yoksulluk, feminizm, sivil toplum, azınlık sorunu ve azınlık hakları gibi konuların akademik bir perspektifle tartışmaya açıldığı, güncel problemlerin yerel ve küresel yönleriyle ele alınarak pratik alanla felsefi bağlarının kurulduğu etkinlik başarıyla tamamlanmıştır.

Sempozyumun gerçekleşmesine katkı sağlayan tüm konuşmacılarımıza* ve dinleyicilerimize sempozyuma gösterdikleri ilgi için teşekkür ederiz.

Sempozyum Düzenleme Kurulu

* Bildiri özetleri kitabına sadece sempozyumda sunulan bildiri özetleri dahil edilmiştir.

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

Sempozyum Programı

20 Eylül 2018, Perşembe ODTÜ, Kültür ve Kongre Merkezi (KKM), D Salonu	
10:45:-11:00	Açılış Konuşmaları Ş. Halil Turan – ODTÜ, Felsefe Bölümü Başkanı Selma Aydın Bayram – Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı
11:00-12:20	1. Oturum: Ontoloji ve Siyaset <i>Oturum Başkanı:</i> Eray Yağanak – Mersin Üniversitesi, Felsefe Bölümü Hakların Metafizikinden Olanakların Fiziğine ya da Aristoteles'ten Nussbaum'a Hatice Nur Erkızan – Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Felsefe Bölümü Olayda Politik Olanı Düşünmek Mustafa Demirtaş – Uşak Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü Deleuze ve Guattari'nin Fark Felsefesi ya da Çokluğun Fiziko-Politikası İbrahim Okan Akkın – Ardahan Üniversitesi, Felsefe Bölümü
12:20-14:00	Öğle Yemeği
14:00-15:20	2. Oturum: İnsan Hakları ve Yaşam Hakkı <i>Oturum Başkanı:</i> Sibel Kibar Kavuş – Kastamonu Üniversitesi, Felsefe Bölümü İnsan Haklarına Yönelik İtirazlar Harun Tepe – Hacettepe Üniversitesi, Felsefe Bölümü Kürtaj Hakkı Savunmalarında İki Argüman: Kendi Kendinin Sahibi Olma Hakkı mı Kendi Kaderini Tayin Hakkı mı? Elif Büşra Poyraz – Kocaeli Üniversitesi, Felsefe Bölümü Türkiye'nin Misafirleri Suriyeli Mültecilerin 'Öteki' Bağlamında Göçmen Deneyimi: Esenyurt Örneği Gülsün Sarıoğlu – İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, İletişim Yönetimi
15:20-15:35	Çay/Kahve arası

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

15:35-16:55	<p>3. Oturum: Etik, İyi Yaşam ve Mutluluk</p> <p><i>Oturum Başkanı:</i> Aysun Aydın – Düzce Üniversitesi, Felsefe Bölümü</p> <p>Politikanın Sönümlenmesi: Özgürlüğün Mutluluk Arayışına Boyun Eğişi İsmail Serin – 19 Mayıs Üniversitesi, Felsefe Bölümü</p> <p>Özgürlük ve Ahlakın Çözülüşü: Arendt’te Devletin Politik Alanda Tahakkümü Nuri Fudayl Kıcıroğlu – ENS de Lyon, Politik Düşünceler Tarihi</p> <p>Doğa, Erek, Eylem: Olanaklar Yaklaşımının Ontik-Etik Temelleri Üzerine Selena Erkızan – İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü</p>
-------------	---

21 Eylül 2018, Cuma

ODTÜ, Kültür ve Kongre Merkezi (KKM), D Salonu

09:40-11:00	<p>1. Oturum: Toplum Sözleşmesi, Siyasal Öznellik ve Özgürlük</p> <p><i>Oturum Başkanı:</i> Aret Karademir – ODTÜ, Felsefe Bölümü</p> <p><i>Yahudi Sorunu’ndan Kadın Sorununa</i> Fermudiye Özer – Kastamonu Üniversitesi, Felsefe Bölümü</p> <p>Toplumsal Sözleşme Teorilerinin Antik Yunan, Marx ve Foucault Temelli Eleştirisi Barış Aydın – İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü</p> <p>Etik Siyasal Özneliğin İmkanları ve Sınırları Recep Akgün – Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü</p>
11:00-11:15	Çay/Kahve arası
11:15-12:35	<p>2. Oturum: John Rawls ve Adalet Üzerine Diyaloglar</p> <p><i>Oturum Başkanı:</i> Pakize Arıkan Sandıkcıoğlu – İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Felsefe Bölümü</p> <p>John Rawls Bağlamında Hukuk Devletinde Adaletin Olanığı Üzerine Ahmet Umut Hacıfevzioglu – Nişantaşı Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü</p> <p>Klasik ve Modern Metinlerde İslam Siyaset Felsefesinin Açmazları Muhammet Özdemir – İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Felsefe Bölümü</p> <p>Liberal Bir Toplumsal Birlik Tahayyülü: John Rawls ve Toplumsal Birliğin Temeli Olarak Adalet Tuğba Sevinç – Bahçeşehir Üniversitesi</p>
12:35-14:00	Öğle Yemeği

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

14:00-15:20	<p>3. Oturum: Savaş, Kapitalizm ve Küreselleşme</p> <p><i>Oturum Başkanı:</i> Fulden İbrahimhakkıoğlu – ODTÜ, Felsefe Bölümü</p> <p>Haklı/Adil Savaş ve Ebedi Barış Seyit Coşkun – Ankara Üniversitesi, Felsefe Bölümü</p> <p>Savaşı Başlatan Söz: Propagandada Uygulanan Semantik Şiddet Üzerine Svitlana Nesterova – Artvin Çoruh Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü</p> <p>Agonistik Siyasetin İnkilemini Anlamak: Çatışmacılık ile Düzen İhtiyacı Arasındaki Gerilime Dair Uğur Aytaç – Amsterdam Üniversitesi, Siyaset Bilimi Bölümü</p>
15:20-15:35	Çay/Kahve arası
15:35-16:55	<p>4. Oturum: Göç, Mülteciler ve Sığınma Hakkı</p> <p><i>Oturum Başkanı:</i> Selma Aydın Bayram – ODTÜ, Felsefe Bölümü</p> <p>Kutuplar: Göçmenlerin Yeni Memleketi Sibel Kibar Kavuş – Kastamonu Üniversitesi, Felsefe Bölümü</p> <p>Felsefi Bir Sorun Olarak ‘Mültecilik’ ve ‘Çifte Kırılgnalık’ Berfin Kart – Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Felsefe Bölümü</p> <p>Göçmenlerin Mutlak Hakları Var mıdır? Gökçe Nur Bayır – Kastamonu Üniversitesi, Felsefe Bölümü</p>
16:55-17:00	<p>Kapanış Konuşması</p> <p>Eray Yağanak – Toplum ve Siyaset Felsefesi Derneği Başkanı</p>

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

BİLDİRİ ÖZETLERİ

JOHN RAWLS BAĞLAMINDA HUKUK DEVLETİNDE ADALETİN OLANAĞI ÜZERİNE

Ahmet Umut HACİFEVZİOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi, Nişantaşı Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

umut.hacifevzioglu@nisantasi.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Hukuk Devleti, Adalet, John Rawls

Hukukun üstünlüğü kavrayışı, iktidarların meşru olarak kullanabilecekleri yetkilere ve yetkilerinin kapsamının anayasal sınırlarına işaret eder. Tarihsel olarak, on yedinci yüzyılda ortaya konan sınırlı iktidar düşüncesinden doğan hukukun üstünlüğü kavrayışı, on sekizinci yüzyılda cumhuriyetçi düşünce geleneğinin erkler ayrılığı savıyla desteklenirken, modern formuyla ilk olarak Montesquieu tarafından savunulur (Shapiro, 1995, s. 1). Montesquieu'ye göre, anayasasının özgürlüğü temel aldığı her devlette; “yasama gücü, milletlerarası hukuka bağlı işlere bakan yürütme gücü ile medeni hukuka bağlı olan işlere bakan yürütme gücü” olmak üzere olmak üzere üç erk bulunur (Montesquieu, 2001, XI. 6, s. 173). Montesquieu, söz konusu erklerin iktidarının sınırlarının çizilmesi ve her bir erkin, kral, soylular ve halk olmak üzere farklı aktörler tarafından temsil edilmesiyle özgürlüklerin korunabileceğine işaret eder. Oysa yasama erkiyle yürütme erki bir kişiye ya da belirli bir gruba verilirse, o toplumda özgürlükten söz edilemez; “çünkü aynı hükümdarın veya senatonun, zorbaca kanunlar yapmasından ve bu kanunları zorbaca uygulamasından korkulabilir” (Montesquieu, 2001, XI. 6, s. 173). Montesquieu'nün savunduğu erkler ayrılığı düşüncesi on dokuzuncu yüzyılda biçimlenmeye başlayan modern devlet aygıtı ile birlikte bu aygıtın örgütlenme biçiminin temel aldığı hukuk devleti ilkesine işaret eder. Özetle günümüzde sıkça dile getirilen hukuk devleti ya da hukukun üstünlüğü kavramları, iktidarın olası keyfi yönetiminin hukukla sınırlanmasını ve erkler arasında kurulan dengenin varlığını ifade eder. İktidarın hukukla sınırlanmasıysa hukukun biçimsel olarak var olduğu anlamına gelir. Yalnız, biçimsel olarak hukukun varlığı söz konusu normların içeriğinin adil olup olmadığına ilişkin bir ipucu sunmaz. Böylece bir hukuk devletinde normların varlığı o sosyal birlikte belirli bir düzenin olduğuna işaret ederken, egemen olan düzen belirli bir grubun çıkarlarını gözetiyor olabilir. Tam da bu nedenle, normların varlığı tek başına adalet idesinin varlığına işaret etmez. Normların varlığı Aristoteles'in adalet tanımıyla ilişkilendirildiğinde, söz konusu tanımının yalnızca; “yasaya uyan adildir” (Aristoteles, 2007, 1129b-10) ifadesiyle sınırlı olduğu ileri sürülebilir.

Oysa yirminci yüzyılda siyaset felsefesine katkı yapan düşünürlerden biri olan John Rawls'a göre, adalet sosyal kurumların ilk erdemidir ve gerek yasaların gerekse de

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

devletin kurumlarının adaleti gözetmeleri gerekir (Rawls, 2018, s. 32). Dolayısıyla Rawls bağlamında adaletin hukuku öncelediği ileri sürülebilir. Hukukun adalet ilkelerine uygun yapılması gerektiğini ileri süren Rawls, temel hak ve yükümlülüklerin insanlar arasında tahsis edilmesinde keyfi bir yaklaşımın bulunmadığı durumu adil olarak tanımlar. Rawls'a göre adaletin birincil konusu toplumun temel yapısıdır. Anayasa, ekonomi ilkesi ve sosyal düzenlemeler gibi büyük kurumların temel hakları ve ödevleri dağıtmada ve sosyal işbirliğinden doğan avantajların bölünmesinin belirlenmesinde izlediği yolun adalet üzerine kurulu olduğuna dile getiren Rawls, düşünce özgürlüğünün ve vicdan özgürlüğünün büyük sosyal kurumların somut örnekleri olduğuna işaret eder. Rawls'a göre, sosyal bir sistemin adalet tasarısı, toplumun farklı kesimlerindeki ekonomik fırsatlar ile sosyal şartlara ve yine temel haklar ile ödevlerin nasıl dağıtıldığına bağlıdır (Rawls, 2018, s. 34). Dolayısıyla Rawls, herkesin sahip olması gereken temel bir hak olarak tanımladığı özgürlük ilkesini, toplumun dezavantajlı durumda bulunan kesimlerine ekonomik ve sosyal fırsatlar sunan eşitlik kavrayışı ile birlikte savunur. Rawls'ın söz konusu tanımı kendi adalet kavrayışına ilişkin ipuçları sunar. Rawls'a göre bir devlette adaletin olanaklı kılınması için anayasa ve pozitif hukuk normlarının, eşitlik ve özgürlük ilkelerine uygun olması gerekir. Yani, adalet, hukukun türetildiği normların içeriğinin eşitlik ve özgürlüğün gereklerine uygun olup olmadığıyla ilgilidir. Bunun yanında Rawls kendi adalet kavrayışı içinde biçimsel hukuka ilişkin düşüncelerini şu ifadelerle dile getirir:

Biz yine bu adalet kavramının toplum tarafından büyük ölçüde kabul edildiğini ve bunun kurumlarının yargıçlar ve diğer kamu görevlileri tarafından tarafsızlıkla ve tutarlılıkla yönetildiğini düşünelim. Bu, benzer durumlarda benzer şekilde muamele etmektir; bağlantılı benzerliklerin ve farklılıkların var olan normlar tarafından belirlenmesidir. Kurumlar tarafından tanımlanan doğru kural, düzenli biçimde otoritelere bağlıdır ve onlar tarafından uygun şekilde yorumlanır. Hukukun ve kuralların bu tutarlı ve tarafsız yönetimi, bunların maddi ilkeleri her ne olursa olsun, biz şekli adalet olarak isimlendiririz. (Rawls, 2018, s. 87)

Yukarıda tanımladığı şekli adalet nosyonunu hukuk sistemine entegre eden devleti hukuk devleti olarak tanımlayan (Rawls, 2018, s. 263) Rawls'a göre şekli adalet, hukuk normlarının kendilerini değil, uygulanmasını ifade eden bir adalet kavrayışıdır. Yalnız Rawls söz konusu normların bilinebilir olması, anlamlarının açık, genel olması ve belirli grup çıkarlarını gözetecek şekilde olmaması gerektiğine işaret eder (Rawls, 2018, 266). Eşitlik ve özgürlük ilkelerinin birlikte yer almadığı bir devlette yalnızca şekli adaletin egemen olması durumu, Rawls bağlamında aslında adil olmama olasılığı olan bir normun adil bir biçimde uygulanmasını ifade eder. Bununla birlikte, özgürlük ve eşitlik ilkelerinin birlikte yer aldığı adalet kavrayışı da şekli adaleti gerektirir ki, böylece adil olan bir normun uygulanmasında adaletsizlik ortaya çıkmaz.

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

Bu bildiride çağımız temsili demokrasilerinin yaygın söylemlerinden biri olan hukuk devleti ilkesinin adalet idesiyle ilişkisi Rawls'ın adalet kavrayışı bağlamında tartışılmakta, hukuk devleti ilkesi ya da hukukun üstünlüğü kavrayışlarının her zaman adalet idesini olanaklı kılmadığı ileri sürülmektedir.

Kaynakça

- Aristoteles. (2007). *Nikomakhos'a Etik*, (Çev.) Babür, S., Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Montesquieu. (2001). *Spirit of the Laws*, (Trans.) Nugent, T., Ontario: Batoche Books.
- Rawls, J. (2018). *Bir Adalet Teorisi*, (Çev.) Coşar, A. V., Ankara: Phoenix
- Shapiro, I. (1995). "Introduction", *The Rule of Law: NOMOS XXXVI*, (Ed.) Shapira I, NYU Press.

TOPLUMSAL SÖZLEŞME TEORİLERİNİN ANTİK YUNAN, MARX VE FOUCAULT TEMELLİ ELEŞTİRİSİ

Barış AYDIN

Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

barisaydin@gmail.com

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Sözleşme, Doğa Durumu, Bios-Zoe, Özgürlük, İyi Yaşam

Toplumsal sözleşme teorileri -şimdilerde- artık teorik düzeyde oldukça dar bir alan olarak akademik tartışmalara vesile olsa da toplumsal popüler muhayyile ve dilde teşkil ettiği hegemonik rol nedeniyle tartışma konusu olmaktan çok adeta su yüz derecede kaynar kabilinden *bilimsel* bir veri mahiyetine kavuşmuştur. Buna mukabil modernitenin ikili karşıtlıklar temelli düşünme pratiğinin de membalarından birini teşkil eden bu teoriler, teşekküllü bir toplumsal değişim hedefindeki düşünür ve düşünce gelenekleri tarafından kıyasıya eleştirilmiş, gerekli değişimin sac ayaklarının bu teorilerin eleştirisi üzerinden temellendirilmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmada ilkin Antik Yunan düşünce geleneğinde önemli bir yer teşkil eden özgürlük ile eylem kavrayışları arasındaki organik bağın kopmasına dair Aristotelesçi *bios-zoē* ayırımına değinilecek ve bunun yanı sıra Antik Yunan'ın insan doğası anlayışının sözleşme dışı bir toplumsallık tahayyülleri bakımından imkanlarına göz atılacaktır. Ardından Thomas Hobbes, John Locke ve Jean-Jacques Rousseau'nun sözleşme teorilerinin genel bir serimlenmesi yapılacak ve bunlarda teşekkül eden siyasetin ekonomizme kayıtlı olduğu iddiası sorunsallaştırılacaktır. Siyasetin asli mekânından edilişi ve zorunluluğun idamesi ya da tanzimi olarak düşünülebilecek olan toplumsallığın, siyasetin yerini almasının şahikası olan ve *bios-zoē* ayırımının modern siyaset felsefesi tarafından ciddi bir tahrifatına dayanan toplumsal sözleşme teorilerinin ve bu teorilerin dayandığı hukuki söylemsel modelin soyut özne kategorisinin, insanlar arasındaki doğal eşitsizlikleri dikkate almayan kendinden menkul bir yasalar önünde eşitlik söylemine yönelik Karl Marx'ın adalet ve eşit hak ilkesi gibi burjuva nosyonlara yönelik eleştirisi tartışılacaktır. Son olarak da mezkur teorilerin Michel Foucault'nun biyo-politik iktidar kavramsallaştırması üzerinden değerlendirilmesi yapılarak sözleşme odaklı olmayan özgürleşme yönelimli sosyo-politik dönüşümün imkan ve koşullarına dair mülahazalar yapmak gayretinde olunacaktır.

Aristoteles, özgürleşme yönelimli faaliyet olarak düşündüğü siyasetin karşısına hayatta kalabilmek için gerekli faaliyetler olarak düşündüğü ekonomiyi yerleştirmiş, siyasetle edim arasında doğrudan bir ilişki olduğu iddiasıyla ekonomik faaliyetin siyaseti ve

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

eylemi ve dolayısıyla özgürleşmeyi sekteye uğrattığını belirterek bu ikisini ayırma yoluna gitmiştir. Bir diğer deyişle, Aristoteles'te, insanın içinde bulunduğu şartlar üzerine dolaysızca düşünmesinin mümkün olmadığı bir zorunluluklar alanı olarak ekonomi, özgürleşme yönelimli eylemi ekonomik bir zorunluluğa mahkûm kıldığı için özgürleştirici bir işlevi ve potansiyeli bulunmayan, hâsılı uzak durulması gereken bir şey olarak düşünülmüştür.

Antik Yunan düşüncesinde zorunlulukların ötesinde iyi yaşam temelli bir birlikteliği ifade eden siyasetin, modern dönemle birlikte tam da bu zorunlulukların çekip çevrilmesi temelli bir etkinlik haline dönüşmesi, Antik Yunan'ın siyasetin mümkünlük koşulu addettiği şeyin üzerinin örtülmesini ve hatta unutulmasını beraberinde getirmiş ve bu unutuş Antik Yunan'ın *bios-zoē* mefhumlarından alabildiğine farklı ve modern siyasal tahayyülün temel metinleri olan toplumsal sözleşme teorilerinin üzerine bina edildiği doğa durumu ve toplumsallık ikiliği anlayışına giden yolun taşlarını döşemiştir.

Thomas Hobbes, John Locke ve Jean-Jacques Rousseau gibi toplumsal sözleşme teorisyenleri, toplumsallığı mümkün kılan kurucu unsur olarak telakki ettikleri sözleşme anlayışlarında insan doğasına dair her ne kadar farklı varsayımlardan hareket etseler de, temelde aynı yapıya sadık kalır: Her üç teorisyen de politik yapının olmadığı bir doğa durumu ve gerek bu doğa durumunun gerekse sözleşme yoluyla kurulacak toplumsal yapının koşullarını ve muhteviyatını belirleyen verili bir insan doğası varsayar ve Locke örneğinde daha yumuşak terimlerle ifade edilmiş olsa da, yine her üçü de doğa halinde yaşamının artık mümkün olmadığı - Louis Althusser'in Rousseau'nun *Toplumsal Sözleşmesi* bağlamında söylediği terimlerle *ölümcül kırılma noktasını (fatal critical point)* (1972: 118) ifade eden- kritik bir ânı öngörür. Geri dönüşü olsun olmasın, bu kırılma ânı mütemadiyen doğa halindeki yaşamın, yani savaş halinin, yaşam, mülkiyet ve egemenlik üzerindeki tehdidinin mevcut koşullarla artık bertaraf edilemediği bir mecburiyete işaret eder. Bu mecburiyet üzerine insanların bir araya gelerek oluşturduğu, inşa ettiği politik bütün, "iyi yaşam" kaygısını içeren teleolojik mahiyete sahip Yunan *polis*inden farklı olarak, insan dirimselliğini muhafaza etmeye yönelik zorunluluk esasına dayanır. Hobbes'ta ölüm riski, Locke'ta temellük edilenlerin meşruiyetini muhafaza edecek yasa ve bu yasayı uygulayacak yargıç eksikliği ve son olarak Rousseau'da medeniyetle birlikte doğal eşitsizliklerin politik eşitsizliklere dönüşmesi gibi politik ilişkilerin namevcudiyetinden kaynaklanan zorluklar ve uygunsuzluklar hem doğa durumundan çıkışın saiklerini oluşturur hem de oluşturulacak politik yapının koşullarını tayin eder. Ancak bahsedilen bu saikler ve koşullar daha çok sürecin nasıl işlediğine dairdir ve bu işleyişi tayin eden kurucu unsur ise söz konusu teorisyenlerin insan doğasına, psikolojisine ve eylemine dair kendinden menkul varsayımlarından neşet eder. Bu varsayımlar da, Hıristiyanlıkla birlikte başlayan, rasyonalite ve özgürlük anlayışları da dahil olmak üzere çok daha eski ve

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

kapsamlı bir dönüşümün -kişinin kendi mevcudiyeti ve *ötekiyle*, daha genel anlamda da toplumla, doğayla ve kozmosla kurduğu ilişkinin zeminini oluşturan *kendilik* anlayışındaki dönüşümün- önemli bir merhalesini teşkil eder.

Hobbes'ta hakların muhafazası kaygısının eşlik ettiği 'rasyonel tercih', Locke'ta insanın toplumsallaşmaya mütemayil oluşu gibi *ontolojik* nedenler ve kıt kaynakların dağılım ve mülkiyetini garantileyecek kurumlara duyulan ihtiyaç gibi *pratik* nedenler ve son olarak Rousseau'da medeniyetle birlikte doğal eşitsizliklerin yerini alan politik eşitsizlikler nedeniyle doğa durumundaki insan, "belli hakların alıkonulması, belli özgürlüklerin tahdidinin kabul edilişi, belli ödevlerin üstlenilmesini ve kolektivite olarak tatbik edilen belli iktidarların bir araya toplanması"nı (Atalay, 2000: 15) içeren sözleşmeye müdahil olur. Doğa durumundan toplum durumuna geçişin ifadesi olarak sözleşme, bu anlamda insanların tek tek sahip olduğu hak ve iktidarlarını, hakların güvencesi olan söz konusu hukuki-politik yapının muhafazası karşılığında -ister belli bir şahsı isterse tüm toplumu ifade etsin, sözleşmeye müdahil olsun veya olmasın- hükümrana devrettiği bir mübadele aracıdır (Atalay, 2000: 48-49).

Toplumsal sözleşme teorileri eliyle ortaya konan ve ondan neşet eden hukuki toplumsal düzen, doğal ve politik olanın ayrıştırılması, doğal olanın zorunluluğun idamesini amaç edinmiş bir politiklik tarafından işgaline yol açan bir sürecin yapıtaşını teşkil etmiş ve sonrasında da politikleştirilmiş, politik olan tarafından zorunluluğa tabi bir şekilde imal edilen ve sürekli yeniden üretilen bir doğallığın politik olanı tanımlamaya ve belirlemeye başlaması gibi tuhaf bir çevrimi mümkün kılan koşulları cari hale getirmiştir. Mezkur teoriler doğa durumunun menşesine bakarken doğal olanla toplumsal ve politik olan arasında, kendinden menkul hipotetik bir karşıtlık varsaymış ve bu karşıtlık dolayısıyla da bunlar arasında her daim bir bakışsızlık, değilleme ve dışlama ilişkisi olduğu kanaatine varmıştır. Bir diğer deyişle bu iki saha arasındaki fark, herhangi bir kesişme, örtüşme ya da mütekalibiyete zinhar izin vermeyen ve hatta bu türden bir ilişkilenmeyi de kati surette arzu edilmeyen bir ontolojik başkalık yahut tarih dışı bir katiyet olarak telakki edilmiş, böylelikle doğa durumuyla toplum durumunu, kendinden menkul hipotetik varsayımlar nedeniyle mutlak anlamda birbirinden ayrı düşünmek ve şekillendirmek zorunluluğu ortaya çıkmıştır (Atalay, Albayrak, 2012: 131).

Marx için de, "kelimenin tam anlamıyla *zoon politikon*" olan insan "kendini sadece toplum içinde bireyselleştirebilir" (Atalay, Albayrak, 2012: 141) ve modern siyasetin evrensel bir olgu olarak sunduğu birey-toplum çelişkisi de aslında kapitalizmin gelişimine içkin tarihsel bir ana tekabül eder. Bu yaklaşımın, Marx'ı klasik hukuki gelenekten ayırdığı ölçüde insanı politik bir varlık olarak gören, bu sebeple politik olanı doğal addeden antik Yunan düşünce geleneğine yaklaştırdığı iddia edilebilir. Bir diğer deyişle Marx, insanı toplumsal bir varlık olarak kendi doğal ortamı olan toplumsallık içinde insani özsel güç ve potansiyellerini, kuvveden fiile çıkarmakla ancak

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

insanlaşabilen bir biçimde tahayyül etmesiyle, salt potansiyel ve edim mefhumlarından sebep dilsel değil düşünsel manada da hayli Aristotelesçi bir yaklaşıma sahiptir (Wood, 2017: 87).

Sonuç olarak, toplumsal sözleşmecî modern tahayyül Antik Yunan'da zorunlulukların alanı olduğu için siyasete ve dolayısıyla özgürleşme yönelimli eyleme imkân tanımayan *oikos*'un siyasetin temel meşgalesi haline gelmesiyle zorunlulukların tahkim ve tanziminin özgürlük zannedildiği muazzam bir illüzyonu cari kılmıştır. Bu teoriler kendi teorik-pratik spekülasyonlarını meşrulaştırmak maksadıyla başvurdukları hipotetik birer konvansiyon olarak insan doğasını biyolojik ve kısıtlı imkanlarla tatmini zor, sürekli birtakım eksikliklerle malul ve bu haliyle de toplum durumu bakımından tehlikeli olabilecek muhteris ve histerik bazı negatifikler imalatçısı olarak telakki etmişler ve bu çürük temel üzerine her daim sorunlar yumağı olan bir gecekondü mahallesini andıran oldukça çarpık bir toplumsal düzen fikri oturtmuşlardır. Nihayet bu teorilerin kendinden menkul ön varsayımlarla sürekli kendi kuyruğunun peşinde bir toplumsal düzen ihdasının karşısında, insanı etik ve pratik faaliyet açısından bir bütünlük ve insan doğasını da bir eksiklik değil potansiyeller ve edimler odaklı pozitif bir olgu ve toplum içre var olan bir sosyal fenomen olarak kavrayan Antik Yunan düşüncesinin ve ondan güç alan Marx ve Foucault gibi felsefecilerin özgürlüğe yazgılı bir kendilik kaygısı pratiğini cari kılma çabası da ses vermeye devam etmektedir.

Kaynakça

- Althusser, L. (1972), *Politics and History: Montesquieu, Rousseau, Hegel and Marx*, Trs. B. Brewster, London: New Left Books.
- Atalay, K. (2000), "An Evaluation of the Social Contract Theory from a Foucaultian Perspective", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi SBE.
- Atalay, K., Albayrak, Ö. (2012), "Sözleşme Teorileri", *Cogito*, 70-71, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 106-138.
- Wood, A. W. (2017), *Karl Marx*, Çev. D. Yücel, B. Aydın, İstanbul: İletişim Yayınları.

FELSEFİ BİR SORUN OLARAK “MÜLTECİLİK” VE “ÇİFTE KIRILGANLIK”

Berfin KART

Doç. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Felsefe Bölümü

berfin.kart@hotmail.com

Anahtar Kelimeler: Etik, Mülteci Sorunu, Mültecilik, Kırılgnlık, Çifte Kırılgnlık

Ülkelerinde sürmekte olan güvensizlik ve şiddet ortamından kaçarak başka ülkelerde kendilerine bir sığınak aramak zorunda kalanların sayısında son yıllarda önemli bir artış görülmektedir. Yalnızca belirli ülkelerin ya da kendi yaşadığımız coğrafyanın bir sorunu olmaktan ziyade dünyanın pek çok ülkesinin de önemli bir sorunu olarak karşımızda duran “mültecilik”, içinde bulunduğumuz yüzyılda çığ gibi büyüyerek dramatik bir hal almıştır. Günümüzde bu sorunla, yalnızca iç savaşların yaşandığı ülkelerde değil, savaşın bittiği ancak açlığın, yoksulluğun, işsizliğin hüküm sürdüğü, etnik veya dinsel baskıların yaşamı tehdit ettiği ülkelerde de karşılaşılmaktadır. Hatta kuraklık ve küresel iklim değişikliği de insanları ülkelerini terk etmeye götüren nedenler arasında sayılmaktadır. Mülteci sorunu yalnızca içinde yaşanan çağın önemli bir problemi olmakla kalmayıp, gelecekte de artarak dünyayı etkilemeye devam edecek önemli problemlerden biri olacak gibi görünmektedir.

Yüzyıllardan beri dünyayı şekillendiren ve özellikle de geliştirmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere doğru yaşanan göç, birçok etik sorunu ve insan hakları ihlalini de birlikte getirmiştir. Eski politik yapılar zayıflamış, uluslararası bildirgeler yeni sorunlar karşısında yetersiz kalmaya başlamıştır. Nürnberg mahkemeleriyle literatüre giren “insanlık suçu” kavramı gibi, sığınmacı selinin kontrol edilemez boyutlara ulaşmasının bir sonucu olarak “mülteci krizi” terimi literatürdeki yerini almıştır.

Mültecilik, güvensizlik, baskı ve şiddet ortamından kaçıp yeniden yaşama tutunmaya çalışan kitleler ya da kişilerin insan değerine -ya da onuruna- uygun yaşam sürmelerini engelleyen veya güçleştiren bir durumdur. Mültecilerin insanca yaşamaları için gerekli olanaklara, yaşam koşullarına sahip olamamaları, insan olma çizgisinin altına düşmeleri kimi etik sorunları da birlikte getirmektedir. Hayatta kalmak ya da daha iyi koşullarda yaşamak için yurdundan ayrılıp kendilerine yeni bir yurt arayanlara karşı ülkelerin takındıkları olumsuz tavırlar mültecilerin yaşadıkları etik sorunları da artırmaktadır. Bugün, özellikle mülteci olanların insan onurlarını korumak, onurlu bir yaşam sürmelerini sağlamak çok güçtür. Bu kişiler, “statüsüzlük”lerinin ve “yurtsuzluk”larının bir sonucu olarak, barınma, beslenme, sağlık, eğitim gibi temel haklardan ve sosyal,

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

ekonomik, siyasal haklardan yoksundurlar. Bu yoksunluk ise özellikle mülteciler için, mağduriyeti, dezavantajlılığı, incinebilirliği artırmaktadır.

Dolayısıyla bugün sıkça kullanılır hale gelen “kırılgnlık” kavramı en çok da mültecilerin durumunu yansıtan bir kavram gibi gözükmetedir. Çocuklar, yaşlılar, hastalar, engelliler ve kadınlar genellikle kırılgn denen gruplar arasında sayılırlarken, ülkelerinde ya da bölgelerinde yaşanan yoksulluk, baskılar, iç savaşlar vb. nedenlerle ülkelerini terk etmek durumunda kalan mülteciler de yeni bir grup olarak bu kategoriye dahil edilmektedirler. Zaten doğası itibariyle kırılgn olan mülteciler her zaman yetişkin, sağlıklı erkeklerden oluşmamakta, çok sayıda çocuk, yaşlı, engelli ve kadın da mülteciler arasında yer almaktadır. Bu durum zaten kırılgn olan bir grubun içinde ikinci bir kırılgnlığın yaşanmasına, sonuçta çocuk, yaşlı, engelli ve kadınların çifte ya da çoklu kırılgnlıkla (*multiple vulnerability*) karşı karşıya kalmalarına yol açmaktadır.

Ülkelerini terk etmek zorunda kalan “mülteciler”, başta yoksulluk, barınma, beslenme ve sağlığa erişim olmak üzere, eğitimden yoksun kalma, kültürel, etnik ve dinsel farklılıklardan ötürü ayrımcılığa uğrama, ötekileştirilme, geri gönderilme, ağır suçlularla aynı koşullarda hapsedilme gibi, o ülke yurttaşlarının sorunlarına kıyasla çözülmesi daha zor türden sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Mülteciler, tehlikelere ve zarar görmeye daha açık halde hayatta kalma mücadelesi vermektedirler. Dezavantajlı gruplar arasında yer alan mülteciler, yaşama hakkı başta olmak üzere, barınma, beslenme, sağlık ve eğitim gibi temel haklarından mahrum kalmaktadırlar. Bu mahrumiyet, yalnızca gelişmekte olan ülkelere sığınanların, belirli bir ülkenin ya da coğrafyanın sorunu olmayıp, gelişmiş ve belirli bir refah düzeyine ulaşmış ülkelere sığınanların da sorunudur.

Bir kişi ya da insan olarak değil de yalnızca “bir mülteci” olarak görülme, onların tehlikeler karşısında korunmalarını güçleştirmektedir. Her kişi ya da grubun mülteci olmakla, aslında insan olma değerini de yitirmekle karşı karşıya kaldıklarına tanıklık etmekteyiz. Bu durum, pek çok sorunla birlikte etik sorunlarla da karşılaşılmasına ve buna bağlı olarak insan hakları ihlallerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda, mülteci sorununa yalnızca hukuksal ya da yalnızca siyasal bir sorun olarak değil, aynı zamanda *etik ve felsefi* bir sorun olarak da bakılması gerekmektedir.

Bu bildiride, öncelikle “ ‘Mültecilik’ nedir?” ve “ ‘Mülteci’ kimdir?” sorularına verilen yanıtlar ele alınacak, “mülteci”, “sığınmacı”, “göçmen” gibi kavramların etimolojisine değinilecektir. Bu kavramsal çerçeve verilirken, literatürde yakın zamanda daha sık karşılaştığımız, insanla ilgili tartışmalarda giderek daha fazla kullanılan bir kavram olan “kırılgnlık” kavramına başvurulacaktır. İnsan haklarını insan onuru kavramına dayandırma teşebbüslerinin eksik kaldığı ya da yeterince açık kılamadığı düşüncesiyle yeni bir temel olarak ortaya atılan “kırılgnlık” kavramı üzerinde durulacaktır.

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

Dezavantajlı grupların başında geldikleri kabul edilen mültecilerin kırılğanlıkları “çifte ya da çoklu kırılğanlık’ olarak adlandırdığımız yeni bir terimle, etik ve felsefi bir sorun olarak ele alınacaktır. Mülteciliğin neden aynı zamanda etiğin ve felsefenin de bir sorunu olduğu ve *kırılğan gruplar* arasında sayılan mültecilerin ne türden etik sorunlarla karşılaştıkları gösterilmeye çalışılacaktır. Bir mülteci olarak insan kalmanın neden güç olduğu, mültecilikle birlikte ne türden etik sorunların ve insan hakları ihlallerinin yaşandığı ve bu sorunların çözüm yollarının neler olabileceği üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda, bu bildiride, “Mülteci olarak insan kalmak mümkün müdür?” sorusu yanıtlanmaya çalışılacaktır.

KÜRTAJ HAKKI SAVUNULARINDA İKİ ARGÜMAN: KENDİ KENDİNİN SAHİBİ OLMA HAKKI MI KENDİ KADERİNİ TAYİN HAKKI MI?

Elif Büşra POYRAZ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi, Felsefe Bölümü

ebusrapoyraz@gmail.com

Anahtar Kelimeler: Kürtaj Hakkı, Yaşam Hakkı, Bedensel Otonomi, Özgür Tercih, Kendi Kendinin Sahibi Olma Hakkı

Kürtaj etik, hukuk, tıp, din, siyaset gibi alanların kesiştiği tartışmalı bir konudur. Kürtaj nedir sorusuna verilen yanıtlar, kişilerin veya grupların kürtaj meselesinde nerede durduklarına göre değişmektedir. Örneğin, kürtaj karşıtları “fetüsün tahliyesi” kavramı yerine “fetüsün yaşam hakkının sonlandırılması” hatta “cinayet” ifadelerini kullanmaktadırlar. Kürtaj yanlıları ise kürtajın kadın için bir “hak” olduğunu ifade ederler ve cenini vücutta taşıyıp taşımama seçimini yapmanın tamamen ve yalnızca kadına ait olması gerektiğini belirtirler. Dolayısıyla, kürtajın bir halk olup olmaması gerektiği ve sınırın, gebeliğin kaçınılmaz haftasında çizilebileceği tartışmalarında öncelikle kavramsal bir netleşmeye gidilmesi gerekmektedir.

Kürtaj tartışmalarında iki kamp dikkati çeker: Bunlardan ilki, kürtajın masum bir insanın hayatına son verdiğini öne sürerek, gebeliğin ilk aşamasından yani fetüsün anne rahmine düşmesinden itibaren etik açıdan yanlış olduğunu savunan kürtaj karşıtı görüşlerdir. İkincisi, kadının bedeni üzerindeki hakkına dayanarak, kadının gebe kalmaya ve anne olmaya zorlanamayacağını, geleceğini belirleme hakkının sadece kadına ait olduğunu savunan kürtaj yanlısı görüşlerdir. Kürtaj karşıtları kendilerine “yaşam taraftarı” adını vererek kürtaj hakkı taraftarlarının yaşam karşıtı olduğunu ima etmekte; kürtajı savunanlar ise kendilerini ‘tercih yanlısı’ olarak tanımlayıp kürtaj karşıtlarının kişisel özgürlük ve tercihlere karşı olduğunu söylemektedir.

Kürtajı savunan görüşler genel olarak kürtaj karşıtlarının argümanı olan fetüsün bir kişi olduğu görüşüne karşı kürtaj konusunun tamamen kadının kendisine ait bir karar olması gerektiğini söylerler. Dünyaya bir çocuk gelecekse bu sadece kadının kendi rızasıyla olmalıdır çünkü hem fiziksel hem zihinsel açıdan bu süreçten kadın etkilenecektir; kadının hayatının yönü değişecek, eğitimden veya iş hayatından kısa süreli de olsa kadın uzaklaşacak, bir anne olmanın sorumluluğu altında kadın ezilecektir. Kürtaj karşıtlarının görüşlerinde bahsedildiği gibi eğer kürtaj, ceninin kişi olma kapasitesini elinden alıyorsa; bunun karşıtı olarak istenmeyen gebeliği

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

sonlandırma hakkının olmaması da kadının geleceğe yönelik planlarının alt üst olmasına yol açar.

Bu çalışmada kürtajı bir kadın hakkı olarak savunan “bedensel otonomi argümanı” ve “tercih argümanı” ele alınacaktır. Bedensel otonomi argümanı, çerçevesinde toplayabileceğimiz görüşlere göre her insanın yaşama hakkı vardır fakat başkasının bedeni üzerinden, o kişinin isteği dışında yaşama hakkı yoktur. Bu nedenle ceninin tüm kişilik haklarına sahip bir insan olduğunu kabul etsek bile kadın ceninin yaşamı için hamileliği sürdürmeye zorlanamaz. Judith Jarvis Thomson ünlü bir kemancının yaştırılması için bizim kaçırılıp, onun bedeninin bizim bedenimize bağlandığını ve bu operasyon sonucunda böbreğimizi onunla paylaşmamız gerektiğini düşünmemizi ister. Bu analogi, bize bedenimize bağımlı olarak yaşamını sürdüren bir canlının yaşama hakkının, onun bizim bedenimizi kullanma hakkından üstün olup olmadığını sorgular.

Özgür tercih yanlısı feminist tezler, çoğu kürtaj tartışmasının fetüs haklarına gereksiz derecede vurgu yaparken, kürtaj kararlarının alındığı durum veya içeriklere çok az vurgu yaptığını belirtir. Susan Sherwin, kürtaja yönelik geleneksel ve feminist olmayan yaklaşımların çok yüzeysel olup; bunların kürtajın meşruiyetini, kadının sosyal ve cinsel bastırılmasından ve kadınların kendi vücut ve üremeleri üzerinde kontrol sahibi olmak için verdiği mücadeleden kopuk bir şekilde ele aldığını ileri sürer. Böylece feminist olmayan tezler, hatalı bir şekilde kürtajın ahlaki durumu yerine fetüsün ahlaki durumu üzerine yoğunlaşırlar. Sherwin’e göre hamileliğin asıl ahlaki yönü, kadınların vücutlarında meydana gelip onların yaşamını etkiliyor olmasıdır. Fetüsler belirli kadınlara bağımlı olup farklı bir fiziksel konumda olduklarından, sosyal statüleri de farklıdır. Sherwin’in iddia ettiği üzere, fetüsün değeri ilk olarak onu taşıyan kadınlara kurduğu ilişkiyle belirlenir ve bu ilişkinin dışında fetüse başka bir değer atfedilmez. Fetüs bağımsız ve hakları olan bir varlık olarak ele alındığında ise hamile kadınların bağımsız ahlaki özneler olarak sahip olduğu roller görmezden gelinir ve onlara sadece ‘fetüsün sosyal statü ve değerini belirleyen öncelik ve sorumluluk bakış açısıyla yaklaşılır.’ Fetüsün yaşamının tamamen bir kadın bedenine bağlı olması, bir kadının hamilelik süreci içine girmesiyle birlikte yaşadığı biyolojik ve toplumsal değişimler de göz önünde bulundurulduğunda kürtaj tamamen kadının tercihi olmalıdır.

Bu çalışmada da savunulacağı üzere, kürtaj hakkının kadının bedeni üzerinde hakkı olmadığını söylemek, kadın bedeni üzerinden oluşacak politikalara zemin hazırlamaktadır. Kadının bedenine yönelik paternalist yasaklar kadınları baskı altına almayı amaçlamaktadır. Zaten ataerki bir sistemle beslenmiş ve büyümüş olan günümüz toplumlarında, kadın tamamen ikinci plana atılmış ve ötekileştirilmiş oluyor. Kadın bedeni doğurma eylemini gerçekleştirdiği için bir araç olarak görülemez ve görülmemelidir.

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

Bu iki argüman arasındaki fark siyaset felsefesindeki “kendi kendinin sahibi olma hakkı” ve “kendi kaderini tayin hakkı” ilkeleri arasındaki farka benzetilebilir. Böyle bir analogi kurmanın sebebi, birbirine sonuç itibarıyla benzeyen iki argümanın dayandıkları ahlaki ve siyasi temelin farklı olduğunu ortaya koymaktır. Kendi kendinin sahibi olma hakkı, klasik liberal mülkiyet tezine dayanmaktadır. Bedenin de kişiye ait bir mülk olarak görülmesi ve beden üzerindeki tasarruf hakkının yalnızca o bedene sahip olan kişiye ait olduğu iddiasıdır. Öte yandan, kendi kaderini tayin hakkı daha Marksist bir yaklaşımdır ve kişilerin bedenleri üzerindeki mülkiyet hakkını mutlaklaştırmaz. Daha holistik bir özgürlük ve kurtuluş projesi sunar. Susan Sherwin’in ortaya koyduğu “tercih hakkı”, Marksist ön kabullere dayanmasa da, bedensel otonomi argümanının kürtaja liberal yaklaşımla sınırlı kaldığını savunur ve kadın bedeni üzerindeki kontrole tamamen karşı çıkmakta yetersiz olduğunu iddia eder. Bu çalışmada, bu iki alternatif argüman karşılaştırılacak ve kürtaj hakkı bağlamında iki argüman arasındaki farklılığın önemi tartışılacaktır.

MARX'IN YAHUDİ SORUNU'NDAN KADIN SORUNUNA

Fermudiye ÖZER

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kastamonu Üniversitesi, Felsefe Bölümü

fermudiye.3@gmail.com

Anahtar Kelimeler: Marx, *Yahudi Sorunu*, Kadın Sorunu, Özgürleşme, Butler

Bu çalışmada; Marx'ın Yahudi sorununa dair yaklaşımının kadın sorununa uyarlanıp uyarlanamayacağı tartışılacaktır. Marx *Yahudi Sorunu* adlı eserinde Genç Hegelci Bruno Bauer'in Alman Yahudilerinin siyasi özgürlük arayışı üzerine yazdığı yazılarının, sorunu temelden yanlış kavradığını göstermeye çalışmış; hem Yahudilerin hem de Bauer'in soruna bakışlarını eleştirmiştir. Dönemin Alman Yahudileri, Hıristiyan yurttaşlarla eşit yurttaşlık haklarına sahip olmak istiyorlar ve Yahudi kimliklerinin devlet nezdinde tanınmasını talep ediyorlardı. Bauer, Yahudi sorununa teolojik yaklaşmış, devletin laikleşmesi ve Yahudilerin Yahudi kimliklerinden çıkmasıyla bu sorunun çözülebileceğini; bu sayede eşit vatandaşlar olabileceklerini savunmuştur. Onun eleştirisi Hıristiyan devlete, Yahudilerin dinine ve ikisi arasındaki çatışmaya eğiliyordu. Yahudiler Hıristiyan uyruklarla eşit tutulmak istediklerinde, Hıristiyan devletin Hıristiyan bir karakteri olabileceğini kabul etmiş oluyorlar ve bu devletten kendilerine karşı da hoşgörü gösterilmesini bekliyorlardı. Ancak Marx'a göre, bu sorun, bu kadar dar bir çerçevede ele alınarak çözülemezdi. Marx'a göre asıl olan bir dini ve o dine mensup insanların dinsel kimliklerinin tanınmasını istemelerini eleştirmek değil, o dine içeriğini kazandıran gerçek dünyanın maddi koşullarını eleştirmek ve değiştirmektir. Yahudi sorununun çözümü, Yahudi sorununa eğilerek değil, Yahudi sorununun içinde bulunduğu paranın egemenliğine dayalı sistemin değişmesiyle mümkün olabilirdi. Marx'a göre Yahudilerin özgürleşmesi insani özgürleşme ile gerçekleşebilirdi.

Marx'a göre, insani özgürleşmeye ulaşmak için öncelikle din ve mülkiyet, politik yaşamın dışına çıkarılmalıdır. Bu sayede, politik özgürleşmeye ulaşılabilir. Devlet dinden ve mülkiyetten arınıp kendini yalnızca devlet olarak tanımalı ve aynı şekilde yurttaşlarını da yalnızca yurttaş olarak görmelidir. Bireyler yurttaş olarak sahip olduğu haklarından özel yaşamlarındaki dini inançları ve mülkiyetleri nedeniyle yoksun bırakılmamalı veya belli bir dinin mensubu ve mülk sahibi olanlar devlet tarafından kayırılmamalıdır. Devlet için tüm yurttaşlar özel yaşamından bağımsız olarak eşit kabul edildiğinde politik özgürleşme tamamlanmış olacaktır. Ancak politik özgürleşme, insani özgürleşme için yeterli değildir. Politik özgürleşmeyle insanların iki kimlikleri olur: Biri devlete karşı insan, yani yurttaş, vatandaş; diğeri sivil toplumdaki insan, yani egoist,

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

bireysel, doğal, varoluşsal açıdan insan. Marx'a göre, yurttaş olarak kimlik soyut, tüzel bir kimlik; sivil toplum insanı ise gerçek, varoluşsal insandır. İnsanın kimliğindeki bu ikilik ancak insani özgürleşmeyle ortadan kalkacaktır, bu ikiliği aşamamasından dolayı politik özgürleşme yetersizdir. İnsani özgürleşmede vatandaş ve sivil toplum insanı tek kimlikte buluşacaktır. İnsani özgürleşme ise ancak tüm insanlığın ekonomik, politik ve dinsel bağlardan özgürleşmesi ile mümkün olacaktır. Ancak asıl sorun, Bauer'in dediği gibi insanların ve devletlerin dini bağlarından, kimliklerinden kurutulup kurtulmamaları değildir. Asıl sorun, Marx'a göre, devletlerin ve bireylerin kendilerini mülkiyet ilişkilerinden kurtarabilmeleridir. Mülkiyetin insanlar ve devlet üzerindeki hakimiyeti son bulduğunda insani özgürleşme gerçekleşecek ve dinin kamusal yaşamı belirlemesi sorunu ortadan kalkacaktır. İnsanların özel yaşamlarında dindar olup olmaları, kamusal yaşam üzerinde bir etkiye sahip olmayacağından, çözülmeyi bekleyen bir sorun olmaktan çıkacaktır.

Günümüzde kadınlar, tıpkı Yahudiler gibi, özgürlük ve eşit vatandaşlık talep ediyorlar. Marx'ın *Yahudi Sorunu*'nda ele aldığı politik özgürleşme ve insani özgürleşme kadın sorununa uyarlanabilir mi? Kadınların özgürleşme talebi düşünüldüğünde aslolan kadınların politik özgürleşmesi mi, insani özgürleşmesi midir?

Yahudi Sorunu adlı eserden yola çıkarsak, kadın sorununda öncelikle dar bakış açısını aşmamız gerekir. Amaç, gerek toplumda gerek siyasal alanda, var olan sistemdeki bozukluğu düzeltmek olmalıdır. Kadın sorunu veya din, dil, ırk gibi herhangi bir ortak özelliğinden dolayı özel olarak baskılanan, kısıtlanan herhangi bir zümrenin sorunu, yalnızca onların özel problemlerine odaklanılarak çözülemez. Bu ayrımcılığı yaratan toplumsal düzenin inşa sürecine bakmak gerekir ve ayrımcı toplumsal düzenin üzerinde yükseldiği temelleri yok etmek gerekir. Mevcut toplumsal düzen içerisinde kadınların eşit yurttaşlık ve benzeri hak talepleri kısmen karşılanabilir. Kadınların özgürleşme mücadelesi tarihine bakıldığında, pek çok hakkın kazanılmış olduğu görülmektedir. Ancak kadınları ikincil konuma iten ve aşağılayan toplumsal düzen kadınlar üzerinde yeni baskı mekanizmaları kurmaktadır. Problemi *Yahudi Sorunu*'nda ortaya konulduğu gibi ele alırsak; kadınlar yalnızca kadın sorunu bağlamında özgürlük arayışına girer ve bir takım ayrıcalıklar elde ederlerse, sistem değişmediği sürece yine özgürleşemeyeceklerdir ve onlara verilen ayrıcalık lütuf gibi görülecektir. Örneğin, kadınların kamusal alanda daha fazla daha üst düzey pozisyonlarda çalışıyor olmaları ne iş yerinde karşılaştıkları ne de özel yaşamlarındaki sorunları çözmez. Kadınlara sistemin getirdiği, dezavantajları yok etmek yerine bunlara geçici çözümler bulmak yamadan ibaret kalacak ve söz konusu dezavantajları kadının doğasına aitmiş gibi gösterecektir. Yine Marx'ın Yahudi sorununa bakış açısından bu soruna bakarsak, kadınların özgürlüğünün onlara ayrıcalık vermekle değil, kadın cinsiyetine içeriğini kazandıran sistemi değiştirmekle mümkün olacağını görebiliriz.

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

Marx'ın kadın sorununa genel olarak yaklaşımından ve Marksizmin feminizmle "mutsuz evliliği"nden bağımsız olarak, *Yahudi Sorunu* adlı eser, sorunu nasıl formüle etmemiz gerektiğini işaret ediyor. Literatüre bakıldığında, Marx ve kadın sorunu üzerine yazılmış pek çok eser mevcuttur ancak bu çalışmalarda *Yahudi Sorunu*'nda tanımlanan politik özgürleşme ve insani özgürleşme ayrımına neredeyse hiç atıf yapılmamıştır. Yalnızca Wendy Brown "Tolerance and/or Equality? The 'Jewish Question' and the 'Woman Question'" adlı makalesinde Yahudilerin ve kadınların asıl taleplerinin tolerans mı eşitlik mi olduğunu sorgulamıştır. Öte yandan feministlerin pek çoğu da, cinsiyetçi toplumsal düzenin kökünden değişmesi gerektiğini savunurlar; bu elbette yeni bir iddia değildir. Ama görece yeni olan Judith Butler gibi çağdaş düşünürlerin kadın sorununun çözümü için "cinsiyet belası"ndan kurtulmak gerektiğini tespit etmeleridir. Aslına bakılırsa, bu söylem Marx'ın *Yahudi Sorunu*'nun son cümlesine hayli benzemektedir: "Yahudinin toplumsal özgürleşmesi, toplumun yahudilikten özgürleşmesidir."

Sonuç olarak, kadın sorununa yönelik çözüm için öncelikle cinsiyeti olmayan bir devlete ihtiyaç var. Devlet yurttaşların haklarını, imkanlarını, özgürlüklerini din, dil, ırk, mülkiyet, cinsiyet gözetmeden eşit tuttuğu takdirde cinsiyet açısından politik özgürleşme gerçekleşmiş olacaktır. Ancak bu politik özgürleşme Marx'a göre, hem yeterli değil hem de gerçekçi değildir. Cinsiyet için politik özgürleşme sağlanmış olsa bile yurttaş olarak diğer herkesle devlete karşı eşit olan kadın, sivil toplum yaşamına döndüğünde toplumsal baskı, cinsiyet ayrımı, aile içindeki iş bölümü gibi toplumsal cinsiyetin getirileriyle kısıtlanacaktır. Bu durumda kadın kimliğinde bir ikilik söz konusu olacaktır. Bu ikilik insani özgürleşmeyle yok edilebilir; tek, gerçek kimliğe ulaşılabilir ve kadının özgürlüğü insani özgürleşme ile sağlanabilir. İnsanlar ekonomik, politik, dinsel ve toplumsal cinsiyet bağlarından kurtulduğu zaman kadınlar insani özgürleşme içinde özgürlüklerini elde edebilirler. Bu noktada, mülkiyetin egemenliğinden kurtuluş mücadelesinin, kadınların kurtuluş mücadelesini öteleyip ötelemediği sorulabilir. Bu çalışmada öncelikle sorunu doğru formüle etmenin önemi vurgulanarak, eş zamanlı mücadelenin olanaklılığı gösterilmeye çalışılacaktır.

TÜRKİYE’NİN MİSAFİRLERİ SURİYELİ MÜLTECİLERİN “ÖTEKİ” BAĞLAMINDA GÖÇMEN DENEYİMİ: ESENYURT ÖRNEĞİ

Gülsün SARIOĞLU

İletişim Uzmanı, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, İletişim Yönetimi

gulsunsarioğlu@gmail.com

Anahtar Kelimeler: Suriyeli, Mülteci, Öteki, Türkiye’nin Misafirleri

İnsanlık tarihinin başlangıcından itibaren insanlığa değer katan her şey göçler aracılığıyla meydana gelmiştir. Belirli bir uzaklıkta ve etki yaratacak kadar süre içinde gerçekleşen tüm yer değiştirmeler, genel olarak “göç” şeklinde tanımlanmaktadır (Erder 1986:9). Göç hareketleri incelendiğinde; savaşların, siyasi ve etnik çatışmaların, iklim ve ekonomik değişkenlerin toplu göç yaşantılarının en önemli sebepleri arasında olduğu görülmektedir. Bu sebeplerle dünyada milyonlarca insan kendi ülkelerinden ayrılarak başka yerlerde yaşamak zorunda kalmıştır.

Göç tarihi, her ne kadar çok eski zamanlara kadar uzansa da, uluslararası göç kavramları ancak 19. yüzyılda olgunlaşabilmiştir. Bu yüzyılda etnik ve kültürel birlik üzerine kurulmaya çalışılan ulus- devletlerin siyasi güçleri ile belirledikleri toprak parçaları ve bu alanlardaki yurttaşları üzerinde, egemenlik hakları en belirgin şekilde ortaya çıkmış ve uluslararası kabul görmüştür (Esen, Duman 2016, s. 4). Mehmet Bulut’a göre, devletlerin büyük bir bölümü, göçlerin getirdiği insanlar ve sonraki kuşaklar tarafından kurularak profesyoneller tarafından yönetilmiştir. Göçmenler zamanla sığındıkları ev sahibi ülkenin kalıcı nüfusu haline dönüşmüş, sosyo-ekonomik ve siyasi sürecinde etkin rol almıştır.

Türkiye’de özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan göç hareketleri, göç ve kitlesel sığınmalar da önemli etkiye sahiptir. 1922-1945 yılları arasında Yunanistan, Balkanlar ve Almanya’dan 1 milyonun üzerinde kişinin Türkiye’ye giriş yapması, 1988-2000 yılları arasında Irak, Bulgaristan, Bosna ve Kosova’dan 900 bin kişinin gelmesi ile Türkiye milyonlarca mülteciye ev sahipliği yapmıştır. Fakat son dönemlerde yaşanan göç hareketinin kapsamı ve niteliği geçmişten farklı izler taşımaktadır.

2011 yılı mart ayında başlayan “Arap Baharı” süreci değişim talebinde bulunan toplumsal hareketin Suriye’ye yansması ile iç savaşın başlamasına neden olmuş ve yayılarak devam etmiştir. Protestoların önemli bir çoğunluğu Suriye’nin kuzeyinde, Hama, İdlib, Deraa, Lazkiye ve Humus’da patlak verirken daha sonra Şam’ın bazı

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

bölgelerine ve daha küçük ölçüde Halep'e sığınmıştır. Türkiye en uzun kara sınırına sahip olan komşusu Suriye hükümeti ile 2011 yılı başlarında mevcut politik durumun istikrarını koruması için olumlu ilişkiler geliştirmesine rağmen iç savaş hareketliliği başladığı için Türkiye'nin Suriye ilişkileri askıya alınmıştır. Çatışmaların uzaması ve Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esad'ın tutumu ve ülkenin çeşitli bölgelerinde isyanların başlayarak iç savaş haline dönüşmesi sebebiyle, Türkiye hükümetinin komşu ülkeye bakış açısı değişmiştir. Yaşanan bu olumsuz süreçten Türkiye hükümeti yoğun bir şekilde etkilenmiştir. Çatışma ortamından ve ülke içerisindeki savaştan kaçan kitleler Türkiye'ye sığınmıştır.

Dünya genelinde en çok Suriyeli mülteci barındıran ülke, yakın geçmişte yaşanan olaylar nedeniyle Türkiye olmuştur. Yoğun bir göç hareketine ev sahipliği yapan Türkiye, bu nedenle "açık kapı" politikası yürütme kararı almıştır. Bu bağlamda, 29 Nisan 2011 yılında Hatay Cilvegözü sınır kapısının önünde hareketliliğin başlamasıyla Türkiye'ye ilk Suriyeli mülteci akını başlamıştır.

Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği (BMMYK) 2015 yılında yayınlanan rapora göre; dünya çapında 60 milyonu aşan insan zorla yerinden edilmiştir. Bunların 19,5 milyonu mülteci, 1,8 milyonu sığınmacı, geriye kalan 38,2 milyonunun ise ülkesi içinde zorunlu göç mağduru olduğu saptanmıştır.

Suriye'de 2011 yılında başlayan iç savaştan kaçan mülteciler, kitleler halinde Türkiye'ye sığınmak zorunda kalmıştır. Türkiye'ye geçici olarak yerleşen mülteciler, Suriye'de savaşın beklenenden uzun sürmesi sebebi ile kalıcı bir göçmen nüfusa dönüşmüştür. Türkiye'ye gelen yaklaşık 3,5 milyon Suriyeli mültecinin yüzde 92'si, Türkiye'nin hemen her yerinde şehir merkezlerinde toplumla bir arada yaşayan kent mültecileri haline gelmiştir.

Türkiye'nin içinde bulunduğu sosyo – ekonomik şartları düşündüğümüzde, Suriyeliler ile uzun vadede bir arada yaşayabilmelerin koşulları ve entegrasyon sürecine dair yapılan çalışmalar oldukça önem teşkil etmektedir.

Türkiye'nin çeşitli kentlerine gruplar halinde göç eden Suriyelilerin, kalıcı ve uzun vadeli çözümlere ihtiyacı olduğu görülmektedir. Suriyelilerin illere göre dağılımında, 484.505 kayıtlı Suriyeli mülteci ile İstanbul birinci sırada yer almaktadır. Suriyelilerin, istihdam olanaklarının daha fazla olduğu Avrupa yakasında yaşamayı tercih ettiği görülmektedir. En fazla mülteci barındıran ilçelerden biri olan Esenyurt, çok sayıda mülteciye ev sahipliği yapmaktadır. İstanbul'un önemli sanayi bölgelerinden Esenyurt özelinde yaptığımız çalışmamızda, burada yaşayan Suriyeli mültecilerin özgün deneyimlerine bakılmış ve yerel halkın mülteciler konusundaki tutumları analiz edilmiştir. Kent nüfusu haline dönüşen Suriyeli mülteciler ile bir arada yaşamının

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

koşulları ve yerel halkın kolektif hafızasında mültecilere dair oluşan toplumsal kabul süreçleri kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Esenyurt'a sığınan Suriyelilerin yaşadığı kent toplumuyla uyum süreci üzerine yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Yerel halkın, neredeyse her gün etkileşim içerisinde olduğu Suriyeli mültecilerle birlikte yaşama sürecinde; karşılaştıkları sorunlar ve sıkıntılara değinilmiştir.

Alan yazınına paralel olarak, bu çalışmanın sonuçları3 ana bölümde incelenmiştir;

İlk bölümde göç, göçmenlik ve mültecilik kavramlarının tanımlanması yapılmıştır. Göçmen, mülteci, sığınmacı kavramaları sıklıkla birbirine karıştırıldığı için çeşitli kurumların tanımlamalarına yer verilmiş ve konunun yasal boyutu incelenmiştir. Göçün tarihsel arka planı incelenerek günümüze kadar uzanan göç hareketleri üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde Türkiye'de yabancı, göçmen ve öteki algısı ele alınmıştır. Suriye savaşının Türkiye'ye etkilerine bakılmıştır. Savaşın başladığı ilk süreçte kitlesel olarak Türkiye'ye sığınan mültecilerin ev sahibi ülke tarafından "misafir" olarak görülmesi, fakat savaşın uzun sürmesi sonucu kalıcı nüfus haline dönüşmesinin etkileri incelenmiştir. Suriyeliler, risk ve tehdit unsuru olarak görülmesi nedeniyle yerel halk ile uyum ve entegrasyon sürecinin nasıl ilerlediğine ve mültecilere ilişkin "ötekileştirme, toplumsal uyum ve kabul sürecinde medyanın etkisine, söylem ve temsil gücüne örneklerle yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde, İstanbul'un Esenyurt ilçesinde yaşayan Suriyeli mültecilere yönelik veriler üzerinde durulmuştur. Esenyurt/Kıraçta yaşayan Suriyeli mülteciler ve yerel halk ile kapsamlı bir saha çalışması yapılmıştır. Esenyurt bölgesinin kentsel özellikleri, sosyo-kültürel yapısı, eğitim düzeyi, bölgeye gelen Suriyelilerin burayı ne ölçüde etkiledikleri üzerinde durulmuştur. Araştırma için bölgede 20'si Suriyeli, 10'u yerel halk olmak üzere toplam 30 kişiyle röportaj yapılarak veri toplanmıştır. Suriyeliler hakkında çıkan haberlerin toplumsal algı üzerindeki etkisi de göz önünde bulundurularak karşılıklı uyum süreci ele alınmıştır. Yazılı ve görsel medyada yer alan olumlu ve olumsuz haberlerin içeriğinin değerlendirilmesi gelecek politikaların belirlenmesi açısından önemli bir araştırma alanıdır. Bu bağlamda medyada Esenyurt'ta yaşayan Suriyeliler ile çıkan haberlerin içerik analizi yapılmıştır.

Saha çalışması neticesi; Esenyurt'ta yaşamını devam ettiren Suriyeli mültecilerin, yerel halk tarafından çoğunlukla ötekileştirildiğini, dışlandığını göstermektedir. Esenyurt'ta mülteci nüfusunun çok fazla olması nedeniyle birtakım mekansal problemlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Medyada Esenyurt'la ilgili çıkan haberlerin, yerel halk ve Suriyeliler üzerinde oldukça etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

Her iki toplumun kaygılarının ve beklentilerinin yerel yönetimler ve medya tarafından dikkate alınması gerekliliğinin altı çizilmiştir.

Kaynakça

Bulut, Mehmet., 2015. Disiplinlenarası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu. *İZÜ yayın*, İstanbul, No:12.

Esen, A. ve Duman, M.,2016. *Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler*. İstanbul: WALD Dünya Yerel Yönetimler ve Demokrasi Akademisi Yayınları.

Erder, Sema, 1986. *Refah Toplumunda “Getto” ve Türkler*. İstanbul: Teknografik Matbaacılık.

http://www.goc.gov.tr/icerik3/suriye_363_378_4713/,e.t.10.02.2018

İNSAN HAKLARINA YÖNELİK İTİRAZLAR

Harun TEPE

Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Felsefe Bölümü

İnsan hakları ortaya çıkışından bu yana tartışmalı bir konudur. Belli tarihsel ve toplumsal koşulların ürünü olarak ortaya çıkan ve 20. yüzyılın en çok üzerinde konuşulan ve tartışılan kavramlarından biri olan insan haklarına sempatiyle bakan çok sayıda insan yanında, ona karşı çıkan ve eleştiren çok sayıda insan da olmuştur. İnsan hakları fikri gerek belli bir bölgede ortaya çıkmış olması gerekse belli bir ideolojinin ürünü olarak görülmesi nedeniyle eleştirilmiş, bu fikrin evrensel geçerli olamayacağı iddia edilmiştir. Kimileri ise fikrin kendisinin oldukça soyut ve belirsiz olduğunu, bu tür pozitif hukukta yer almayan haklardan söz etmenin boş ve anlamsız olduğunu ileri sürerek, insan hakları fikrine temelden karşı çıkmışlardır. Günümüzde 21. yüzyılın ilk çeyreğinde ise farklı hareket noktalarından yola çıkan eleştirilerin dozu artmış, insan haklarının sonu başlıklı yazı ve kitaplar yayınlanmaya başlamıştır.

Öte yandan, tüm insanların yalnızca insan oldukları için bazı evrensel ahlaksal haklara sahip oldukları düşüncesi” olan insan hakları, 20. yüzyılın en önemli kavramlarından birisi olmuş, çok sayıda taraftar bulmuştur. İnsan haklarına verdiği önem, bir ülkenin modernliğinin ya da uygarlığının ölçütü olarak görülmüştür. Bu nedenle, dünyanın tüm ülkelerinin anayasalarında ve yasalarında insan haklarına ya da temel hak ve özgürlüklere yer verdikleri görülmektedir. İnsan hakları, özgürlükler ve demokrasi çağın öne çıkan politik değerleri olmuş, bunlar karşı çıkılamayacak, alternatifi olmayan değerler olarak görülmüşlerdir.

Bu konuşma işte bu tartışmalı durumu ele almakta 21. yüzyılın ilk çeyreğinde insan haklarının durumunu, itirazları ve savunuları birlikte ele alarak “İnsan haklarının sonu mu?” sorusuna yanıt aramaya çalışmaktadır. İnsan hakları gibi bir ide ya da fikir söz konusu olduğunda başlama, gelişme, çökme ve sona ermenin ne anlama geleceği tartışılmaktadır.

Kavramsal ya da teorik eleştiriler çoğunlukla ya kavramın belirsizliğine ya da insan haklarının kendisine dayandığı düşünülen insan (doğası) kavramına veya -çoğulculuk ve postmodernizm çağında metafizik ve soyut olmakla eleştirilen- insan haklarının evrensel olduğu iddialarına ilişkindir. İnsan haklarına yönelik kavramsal eleştiriler Dembour’a göre “en azından aşağıdaki üç iddiadan oluşmaktadır: (1) insan hakları kavramı yanlış bir biçimde evrensel diye sunulmuştur; (2) insan hakları dayanışma ve diğer toplumsal değerleri ihmal ederek bireye odaklanan bir mantığa dayanmaktadır;

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

(3) çok soyut olan bir akıl yürütmeden türetilmiştir (Dembour 2006: 6). Kapur ise insan haklarının “insanlığın gelişiminde ve uygarlık yolunda olgunlaşmada bir adım teşkil ettiği” fikrini eleştirerek “insan haklarının evrensel, tarihselliğe meydan okuyan, yansız olduğu” düşüncesine karşı çıkar ve insan hakları projesinin çekirdeksel, soyutlanmış liberal özneye dayandığını söyler (Kapur 2006: 667). İnsan hakları kavramına yönelik teorik ya da kavramsal eleştiriler bunlarla sınırlı olmamakla birlikte ana eleştiri noktalarının başında kavramın belirsizliği, evrensellik iddiası ve tarihsel toplumsal koşullardan soyutlanmış liberal birey kavramına dayanması gelmektedir.

İnsan haklarının dünyanın farklı bölgelerindeki pratiğinden kaynaklanan pratik eleştiriler ise esas olarak insan hakları düşüncesi ile onun pratiği arasındaki uçuruma odaklanmaktadır. Bir yandan dünyanın her yerinde insan haklarından söz edilirken, öte yandan dünyanın her yerinde insan hakları ihlal edilmektedir. “İlke esasen her yerde kabul edilmiştir. Ama aynı zamanda, kimi yerlerde daha fazla olsa da, her yerde ihlal edilmektedir” (Lukes 1993: 209). Teori ve pratik arasındaki bu uçurum insan hakları fikrinin de eleştirilmesine yol açmış, fikrin kendisinin sorunlu olup olmadığı sorgulanmaya başlanmıştır. Bu veya şu şekilde, bu eleştirilerden her biri insan hakları ideali (yani her insanın belli temel haklardan yararlanacağı sözü) ile pratik (yani dünyanın her yerinde insan hakları ihlalleri yaşanmakta ve birçok insan bu hakları kullanamamaktadır) arasındaki uçuruma işaret etmektedir. Bu uçurum ya kavramın geçerliliğine bir zarar vermeksizin pratiğin teoriyi hayata geçirmeyi başaramamasından kaynaklamakta ya da insan hakları söylüyor görüldüğü şeyi gerçekte söylemediği için kavramı da geçersiz kılmaktadır (Dembour 2006: 5). Başka bir deyişle, insan haklarını korumada başarısızlık ya fikrin kendisine ya da onun pratiğine bağlanmaktadır. Bu konuşmada insan hakları fikriyle ilgili teorik sorunlara ağırlık verilmekle birlikte, teorelin sorgulanmasına kadar giden pratiğe ilişkin eleştiriler de araştırma kapsamı içinde ele alınacaktır. Fikrin pratikte karşılaştığı sorunların teorik olarak fikrin kendisine ne kadar zarar verdiği, bunun fikrin sona ermesine yol açıp açmadığı ortaya konulacaktır.

İnsan hakları fikrine yöneltilen eleştiriler fikrin kendisi kadar eskidir. “İnsan haklarına ilişkin kuşkular yeni bir şey değildir. Nasıl 17. ve 18. yüzyıllarda geliştirilen doğal haklar ve insanın hakları teorileri insan hakları fikrinin atası ise, aynı dönemde ortaya çıkan bu teorilere yönelik eleştiriler de bugün bizim ahlaksal ve politik düşüncemizde yer alan modern kuşkuların başlangıç noktasıdır” (Waldron 1987: 2). Faydacı ve Marksist eleştiriler gibi bu kuşkulardan bir kısmı, fikrin kendisi kadar eski iken, kültürel relativist, postmodern ve feminist eleştiriler ise nispeten yenidir. Realist ve faydacı olarak nitelenen Jeremy Bentham, 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesine reaksiyon olarak “gerçek hukuktan gerçek haklar, hayali hukuktan hayali haklar ortaya çıkar” demiştir. İnsan haklarına ilişkin Marksist eleştiri ise Karl Marks’ın 1843’te yazdığı

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

Yahudi Sorunu Üzerine kitabında söylediklerine dayandırılmaktadır. İnsan haklarına ilişkin kültürel relativizmin insan haklarına ilişkin eleştirisi ise, bir yüzyıl sonra 1947’de basılan görüşlere dayanmaktadır (Dembour 2006: 5).

HAKLARIN METAFİZİĞİNDEN OLANAKLARIN FİZİĞİNE YA DA ARİSTOTELES'TENNUSSBAUM'A

Hatice Nur ERKIZAN

Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Felsefe Bölümü

Anahtar Kelimeler: Nussbaum, Aristoteles, Olanaklar, Haklar, İnsani Var Oluş, Gelişme Etiği

Bu çalışma haklar ve olanaklar arasındaki ilişkiyi esas olarak M.C. Nussbaum'ın düşünceleri üzerinden ele alıp incelemeyi amaçlar. Çalışma iki bölümlüdür; birinci bölümde Olanaklar Yaklaşımı (*Capabilities Approach*) Aristotelesçi bir kavrayış ışığında analiz edilmeye çalışılır. İkinci bölümde ise söz konusu yaklaşımın etik-politik sonuçları üzerinde durulur.

Günümüzde insan üstüne tüm konuşma biçimlerini, etik-politik alan başta olmak üzere, kuşatan ve belirleyen haklar üzerinden geliştirilen dildir. Nussbaum bu dilin dinamik ve olumlu özelliğini kabul etmekle birlikte onun belli bir teori ile ilişkisinden bağımsız olarak ele alındığında pek muğlak kaldığını ifade eder. Ona göre, yeni bir dilin yaratılması konusundaki gereklilik de önemli ölçüde buradan kaynaklanır. Bu yeni dilin kendisi olanaklar ve insanın etkinliği/işlevidir. Birleşmiş Milletlerin Kalkınma Programı (UNDP) çerçevesinde 1993 yılından bu yana yayınladığı *İnsani Gelişmişlik Raporu* dünya ülkelerinde insani yaşamın niteliğini, insanların sahip oldukları olanakları/yetenekleri/kapasiteleri gerçekleştirilebilmelerini ölçüt olarak hazırladı. Kendisi hem bir ekonomist ve hem de bir filozof olan Hintli Amartya Sen'in bu kavrayışın gelişmesinde ve raporun oluşturulmasında çok önemli etkisi oldu. Sen ile birlikte bu yaklaşımın ortaya konmasında bir diğer öncü isim ise hiç kuşkusuz 21.yüzyılın en önemli çağdaş Aristotelesçi filozoflarından olan M. Craven Nussbaum'dır. Olanaklar Yaklaşımı bu anlamda tek bir filozofun ya da ekonomistin uhdesinde olmasa da, Nussbaum kendisinin geliştirdiği dilin diğerlerinden bağımsız ve özgün olduğunu ifade eder. Çünkü Nussbaum'ın Olanaklar Yaklaşımının temelinde Aristotelesçi kavrayış bulunur. Grekçe bir sözcük olan *dunamis* ve *energeia* terimleri onun olanaklar yaklaşımında merkezi bir yere sahip olan iki temel terim olarak karşımıza çıkar ve de onlar günümüzde olanaklar ve haklar üzerine olan tartışmalarının temelinde yerleşir. Ona göre olanaklar yaklaşımı kamusal politikaların ele alınmasından uluslararası kalkınma ve gelişmeye kadar birçok alanda hem teorik ve hem de pratik anlamda son derece etkin bir çerçeve çizebilir. Kişi başına düşen ulusal gelir ölçeği veya refah düzeyi tartışmaları, ki sonuncusu daha çok memnuniyeti dikkate alır, insani yaşama ilişkin pek de gerçekçi bir sonuç vermez. Bunun nedeni günümüzde hakların neredeyse ve sanki aşkın bir zemin üzerinden ele alınmasıdır. İnsan Hakları/Haklar

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

Platon'un idealar dünyasına fırlatılmış gibidir. 'Oradan' üretilen haklar, bu dünyada var –olan insanı görememektedir. Oysa haklar ve olanaklar arasında içsel bir bağlantı söz konusudur; çünkü insan olanaklarıyla vardır.

Martha Nussbaum'ın Amartya Sen ile birlikte geliştirdikleri Olanaklar Yaklaşımı özünde ve esasında bir insan felsefesidir. Onun günümüzde karşılaşılan birçok probleme yanıt verme esnekliğine sahip olduğu görünmektedir. Ancak altını önemle çizmek gerekir ki; Olanaklar Yaklaşımının gerisinde, temelinde etik bir kaygı söz konusudur. O nedenle, aslında yeni bir etik anlayış da söz konusudur; yani gelişme etiği (*development ethics*) veya olanaklar etiği (*capability ethics*) olarak ifade edilecek yeni bir etik kavrayış. Olanaklar Yaklaşımı bize güçlü yeni bir insani var oluş/olma kavrayışı sunar. Ve hiç kuşkusuz bu kavrayışın temelinde Aristoteles yer almaktadır. 21. Yüzyılda bir Aristoteles Rönesans'ından söz edilmesinin temelinde de bu vardır.

Aristoteles'e göre *dunamis*'ini gerçekleştirmek için akıl yürütmeye ihtiyacı olan tek tür insandır. Ayrıca kendi doğasına özgü var oluşunu gerçekleştirememeye olanağına sahip tek tür de yine insandır. Bazı insanların biyolojik olarak insan formuna sahip olmalarına rağmen yine de onları insani var oluşlarını gerçekleştirememiş olarak görmek de bu kavrayışın doğal sonucudur. İnsan dışındaki varlıklar ve özeldede diğer canlılar, akıl yürütme olmadan da var olurlar; yani onlar doğalarını/var oluşlarını akıl yürütme olmaksızın gerçekleştirirler. Bu noktada Aristoteles'in doğal köle, *praksis* ve *energeia* üzerine olan düşüncelerine yakından bakmak yerinde olacaktır. Çünkü insani var oluş; akıl, *energeia* ve *praksis*'i talep eder. İnsanın doğası bunu talep eder. O nedenle ki; tek başına yaşayan insanlar iyi yaşayamazlar ama hayvanlar iyi yaşayabilir. Çünkü insan doğası, bitkilerin ve hayvanların doğasının aksine, akıllı bir *dunamis*'in/yetinin/olanağın/kapasitenin gerçekleşmesidir ve o böyle olması bakımından yalnızca uygun koşullar ve araçları değil, irade ve seçimi de gerektirir.

İnsani var oluş olanaklar üzerinden anlaşılabilir. Nussbaum'ın geliştirdiği bu özgün dilin önemi de burada kendini gösterir. Çünkü onun kurucu kavramlarından biri olan olanak ve işlev (*human capability, human functioning*) Aristoteles'in *dunamis* ve *energeia* terimlerine karşılık gelir.

Aristoteles, doğal bir tarzda var olan veya varlığa gelen her şeyin, kendisinde oluş ve varlığın doğal ilkesini taşıdığı halde, insanın form veya yapıya sahip olmadığı sürece henüz doğası olmadığını söyler ki buradan çıkarılacak sonuç tüm insani var oluş biçimlerinin de kendi doğalarını gerçekleştirebilmeleri için olanaklarının bir form kazanması gerektiğidir. İşte Nussbaum buradan hareketle insanın olanaklara sahip bir varlık olarak bu olanakları kullanabildiği bir yaşamı insani gelişim için gerek-şart olarak görür. Ona göre, yaşamın insani bir yaşam olarak görülebilmesi için belli niteliklere sahip olması gerekir ki bu nitelikler de ayrıca ele alınıp tartışılacaktır.

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

Sonuç olarak; Nussbaum'ın Olanaklar Yaklaşımı ile hakları, metafizik bir temelden alıp *fizik* bir temele yerleştirdiği, başka bir ifadeyle, onları yeryüzüne taşıdığı gösterilmeye çalışılır. Bu yaklaşım/ kavrayış insanın var oluşunu, kadının var oluşunu, insan haklarını ve hem de insan olmayan hayvanların var oluşunu ve haklarını temellendirmeye imkan tanıdığı ifade edilir. Olanak bir hal/durum (*heksis*) değil, bir 'gerçekliktir.' O nedenle, etiğin, politikanın ve bu bağlamda adaletin amacı insanca bir yaşamın seçilebilmesini ve gerçekleştirilebilmesini mümkün kılmaktır. Adalet yalnızca maddi olanakların eşit dağılımını değil, insanların insanca var olmalarını gerçekleştirebilme olanağının sağlanmasıdır. Zaten devletin-yasamanın işlevi de bundan bağımsız ele alınamaz. Olanaklar Yaklaşımı bakımından değerlendirildiğinde iyi bir anayasa yapmanın amacı bireyin olanaklarını, kapasitelerini geliştirebileceği bir alan açmaktır. Bu bağlamda insan yapabilen (*able to do*) ve olabilen (*to be*) bir varlık olduğuna göre, adaletin amacı buna uygun bir düzenleme olmalıdır. Çünkü insan olan değil, olabilen bir varlıktır. İşte öyle görünüyor ki; bu kavrayış ışığında temel insan hakları da yeniden yorumlanabilir. Böylelikle; temel insan hakları, evrensel hakların içi boş bir ifadesi olmaktan çıkarılıp insani var oluşun gerçekleşmesinin etik-politik temeli haline gelebilir. Haklar, gerçek etik-politik bir kaygı ile buluşabilir.

DELEUZE VE GUATTARI'NİN FARK FELSEFESİ YA DA ÇOKLUĞUN FİZİKO-POLİTİKASI

İbrahim Okan AKKIN

Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi, Felsefe Bölümü

okanakkin@gmail.com

Anahtar Kelimeler: Deleuze ve Guattari, Mikro-politika, Fark, Çokluk, Parçacık Fiziği

Giriş

Bu bildiride Deleuze ve Guattari (D+G)'nin *Bin Yayla* metninde ortaya koydukları siyaset okuması siyasetin fiziko-politikası olarak yeniden yorumlanmaya çalışılacak ve artık bütünüyle molar bir aygıt haline gelmiş olan temsil mekanizması ile katılma ve izolasyon kutupları arasında sürdürülebilir bir yaşam hattı inşa edemeyen kimlik siyasetine alternatif olan fiziko-politikanın mikro-politik düzeyde ne tür bir direniş imkânı sunduğu ve bu direniş biçiminin sınırları ile riskleri ele alınacaktır.

Parçacık Fiziği ve Fark Ontolojisi

Parçacık fiziği alanındaki gelişmeler gösterdi ki madde geleneksel olarak düşünüldüğü gibi boşluksuz bileşenlerden oluşan bir toplam kütle ya da yığın değil, birbirine değmeyen –aralarında boşluklar bulunan– atom altı parçacıkların toplamından meydana gelen bir yapıdır. Bu yüzden herhangi bir maddenin hacimce büyük bir bölümü boşluktan ibarettir. Başka bir deyişle, geleneksel felsefenin duyumsanabilir madde, uzamsal töz ya da *corpus* olarak ele aldığı maddeyi bir arada tutan şey, atom altı parçacıklar çokluğunun aralarındaki elektromanyetik ilişkiler sürekliliğidir. Buna göre; atom altı düzeyde, madde bir durağanlık ve sabitlikten çok sürekli hareket ve değişim halindeki parçacıklar çokluğunun ilişkisel biraradılığı biçiminde düşünülebilir. Bu noktada, durağan *corpus* kavramının yerine devingen 'fark' kavrayışını koyan Deleuze'ün ontolojisiyle çağdaş parçacık fiziği kuramları arasındaki paralellik hemen anlaşılabilir. Haliyle, kuantum fiziğinin epistemolojik sonuçlarını mercek altına yatan Arkady Plotnitsky, Karen Barad ve Kathrin Thiele gibi çağdaş felsefecilerin incelemeleri de bu tezi destekler görünmektedir. Ancak D+G'nin özgün yanı çağdaş fizikten devşirilmiş gibi duran fark ontolojisinden öte, söz konusu ontolojiyi sosyal bedeni ve onun kurumlarını anlamakta kullandıkları yepyeni bir kavram üretim makinasına entegre etmiş olmalarıdır. Dolayısıyla, D+G'nin bilhassa *Bin Yayla*'da ortaya koyduğunu iddia ettiğim kuantum temelli politik felsefe yalnızca bir siyaset felsefesi olmayıp çokluğun fiziko-politikası olarak nitelenecektir.

Çokluğun Fiziko-Politikası

D+G'nin temsil, kimliksel aidiyet ve meslekten siyasetçilik mekanizmalarından arınmış fark felsefesi, ortak kurumsal örüntüler içinde bir arada yaşayan insanları bir özneler yığını olarak değil, bir 'bedenler çokluğu' olarak görür ve aynı nedenle 'kitle' ve 'toplum' kavramlarını reddederek *socius* içindeki bedenleri 'uçuşan çokluklar' ya da '*kuanta*' terimleriyle anlamaya çalışır. Siyaset felsefesinin pozitif bilimlerden ödünç aldığı 'yığın' sözcüğü Deleuze ve Guattari felsefesinde klasik fizikte maddenin toplam kütle olarak anlaşıldığı duruma karşılık gelen 'molar entite' kavramıyla ifade edilirken; D+G tercihini parçacık fiziğinden yana kullanarak tek tek insanları kuantum parçacıkları ya da 'moleküler çokluklar' olarak ele alır. Moleküler çokluklar her an yerliyurtlulaştırılmak üzere olan –sosyal olarak kodlanmaya çalışılan– uçuşan bedenlerdir. Makro siyaset mekanizmaları devlet ve bürokratik aygıtları, eğitim ve din kurumları ile ordu gibi molar yapılardan oluşur. Bu kurumlar uçuşan çoklukları sürekli olarak yerliyurtlulaştırmaya ve mevcut sisteme –hiyerarşik ağaç modeline göre dallanıp budaklanan toplumsal yapıya– entegre etmeye çalışırken çokluk, eş zamanlı olarak, bu katı yapılardan kaçır ve sistemin ne içinde ne de dışında olan kaçış çizgileri ya da delikler açar. İşte mikro-politika mekanizmaları bir yandan uçuşan kuantayı molar yapılardan kaçırarak iş birlikleri ve dayanışma ağları örerken diğer yandan –mikro-faşizm örneğinde olduğu gibi– çokluğun içinde molar yapının uyduları niteliğindeki katılma noktalarını konumlandırabilirler. Bu bakımdan 'moleküler oluş' iki yönlüdür: Akışkan oluşlar katılaşabileceği gibi katı olan varlıklar buharlaşabilir. Kaçış çizgisi üzerinde konumlanan çokluğu tehdit eden bir başka unsur izolasyon ve yalnızlaşmayı takip eden kendini imha dürtüsüdür. Diğer bir olasılık ise, çokluğun –kimlik siyaseti modelinde olduğu gibi– gettolar içinde yaşayıp sistemi içeriden dönüştürme motivasyonunu yitirmesidir. Bu noktada önceden azınlık olan her grup molar yapının kodlarını yerinden üreterek kendi küçük ağaç modelini kurar ve mikro-faşizmin yeni bir türü ortaya çıkar. Bütün bu risklere karşın uçuşan çokluklar toplam gücünü arttırmaya ve kendine müttefikler bularak çok ayaklı direngen mekanizmalar inşa etmeye çalışmalıdır. Bunu yaparken temsili düşünceyi yeniden üretmek yerine göçebe düşünceyi uygulamaya koymalı ve karınca yuvaları ya da kök saplı bitkiler gibi rizomatik oluşumlar şeklinde örgütlenmelidir.

Antik Yarılmanın Eleştirisi

Bu metinde yürütülecek olan tartışmanın bir başka özgün boyutuysa esasen Deleuze'ün Nietzscheciliğine ve Spinozacılığına dayanır. Deleuze fark ontolojisiyle daha yolun başında yaşanmış bir ayrışmaya –Antik Yunan'da felsefenin yolunun *kozmos*'tan ayrılıp *nomos*'un ve *ethos*'un yüceltildiği Sokratik yarılmaya– tedavi arar (benim iddiama göre). Unutmamak gerekir ki molarite kodlanmış bütünlerin ve özdeşin alanıyken moleküler oluş fark'ın ve çokluğun alanıdır. Bu bakımdan D+G'nin fiziko-politik yaklaşımı

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

insan/evren ya da insan/doğa ikiliğini reddeden post-Spinozacı bir beden felsefesinin genişletilmiş bir versiyonu sayılabilir. Zaten felsefe tarihinde insan-doğa ikiliğine en büyük darbeyi vuran da aşkınlık ve teleoloji eleştirisiyle Spinoza olmuştur. Deleuze'ün, varlığın yerine oluşu, maddenin yerine duygulanımı (*affect*) ve erekselliğin yerine şansla zorunluluğun oyununu (Nietzsche'nin zar atımını) koyması, 'hakikatler çokluğunun' Sokratik hakikatin yerine geçmesi ve iradi varlık sayılan insan krallığının kutsiyetini yitirmesi anlamına gelir. Dolayısıyla hem Deleuze hem de D+G metinlerinde sıkça rastladığımız düzlem kaymaları; etikten estetiğe, ontolojiden siyaset felsefesine geçişler; birer tesadüf değil, fark felsefesinin kaçınılmaz sonuçlarıdır.

Sonuç

Deleuze'ün fark felsefesi yalnızca bir ontoloji sorununa ışık tutmayıp Guattari ile birlikte kaleme aldığı *Bin Yayla* metninden de anlaşıldığı üzere; kurumların bedenleri nasıl kodladığını ve katı yapılara entegre ettiğini ifşa eden radikal bir siyaset felsefesine de olanak sağlar. Ancak D+G Antik Yunan'da insani meseleler alanının doğa bilimlerinden ayrıştığı ve aşkınlığın keşfedildiği o momente başkaldırırcasına doğa bilimlerinin terminolojisini *socius*'u anlamakta kullanır. Deleuze ve Guattari'nin siyaset felsefesine fiziko-politika dememin nedeni de budur. Fiziko-politika maddeyi toplam kütle, insanı özne ve çokluğu toplum olarak tasarlamadığı için geleneksel siyaset kuramlarında içerilmeyen olanaklara gebedir.

POLİTİKANIN SÖNÜMLENMESİ: ÖZGÜRLÜĞÜN MUTLULUK ARAYIŞINA BOYUN EĞİŞİ

İsmail SERİN

Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Felsefe Bölümü

ismail.serin@gmail.com

Anahtar Kelimeler: Özgürlük, Mutluluk Arayışı, Düşünme, Toplum, Akıl

İnsan, özgür olduğunu düşünmekten vazgeçemez. Aksi durumda insan olmanın getirebileceği ayrıcalıklardan mahrum kalır. Diğer insanlar düşünüldüğünde onların kölesi; doğa düşünüldüğünde ise hayvan durumuna düşmek kaçınılmaz olur. Hiç kuşkusuz insan tekilinin kendisini kavramada hep Kartezyen bir ikilik içinde düşünme kolaylığı insan toplulukları için de geçerlidir. Toplum fikri doğal olmasa da toplumlar doğada varolurlar. Bu noktada insanın tek başına özgürlük istemesi büyük ölçüde “ahlaki” bir tona sahipken insan toplulukları için peşine düşülen özgürlük ise her şeyden çok “politik” bir niteliğe sahip olacaktır. Büyük ölçüde Kant’ın bize miras bıraktığı Aydınlanmacı yaklaşıma göre gerçek ve kalıcı özgürlük, politik özgürlüğün temelinde ahlaki özgürlüğün konmasıyla mümkün olacaktır. Açıkçası, her eylemimizin herhangi bir politik ideale uygun olmasından önce ahlaki bir niteliği olması istenir. Politik olanın temelinde ahlak olması biricik kurtuluşumuz gibi görünmektedir.

Modern toplumların, yurttaşların yaşam koşullarını iyileştirmek üzere örgütlendiği kabul edilir. Böylelikle yurttaşların yaşamlarına müdahale etmenin yolu açılır. Toplumsal örgütlenmenin başarılı sayılmasının ilk ölçütü söz konusu örgütlenmenin doğuracağı memnuniyetin büyüklüğü olması nedeniyle ister istemez insanlar arasındaki işbölümü giderek daha çok teknikleşir. Bu durum insanlar arasındaki tarihsel, kültürel bağların aşınmasına, somut koşulların iyileştirilmesini vadeden ekonomik-politik yepyeni bağların doğmasına yol açar. Geçmişte bir karabasan gibi imgelenen fanilik, yeni dönemin başat güdüleyici etkeni haline gelecek; göçüp gitmeden önce yaşamının yollarını aramak üzere hummalı bir uğraş içine girilecektir. Modern bilimin rehberliğinde kurulan bu yeni dünya, insanın mutluluk arayışının somut halidir.

Gerek bireysel gerekse toplumsal sorunların çözümü için bunların aklın eleştirel süzgecinden muaf tutulacak hiçbir yönlerinin olmadığı bir kez onaylanınca artık yerine getirilmesi gereken ana görev, bu sorunların eksiksiz çözümlenmesi olacaktır. Geçmişimizin tüm hastalıklarını yenmek üzere bir yandan hükümsüzlüğüne kanaat getirilmiş “eski rejimler” lağvedilirken bir yandan da yeni bir düzen kurulacaktır. Ne var ki, tüm insanlara daha iyisini müjdeleyen bu girişimin doğurduğu daha önce benzeri

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

görülmemiş amansız bir çekişme ortaya çıkmıştır: Mutluluk arayışı, özgürlük fikri ile tam uyum içinde görünmemektedir.

Aklın en yüce yargıç olarak kendi tutkularına yenilmemesi için, Kant'ın gelecekte bir bilim olmasını beklediği, bir metafiziğe ihtiyaç duyduğumuz öne sürülebilir. Ne var ki, bu noktada ne türden insanların mutlu olmamayı göze alacak kadar kendini durdurabileceğini açıklığa kavuşturmak gerekir. Diğer insanları kendi tutkularımızın tatmini için araç kılmamak olanaklı mıdır? Herkesin herkese bir biçimde hizmet ettiği günümüz dünyasında ikili karşıtlıkların çok ötesinde çok taraflı çekişmelerin olduğunu gözlemliyoruz. Herkesin herkese efendiliğinden çok herkesin herkese köleliğine evrilen bir toplumsal düzen her zamankinden daha az politik aygıtlara başvuruyor. Toplumsal ilişkilerin genellikle ekonominin, istatistiğin jargonuyla betimlenmesini bu durumun kanıtı sayabiliriz. Her bir yaşamın öngörülebilir değerlerin toplamı sayılması, insanın varlığını en bayağı anlamda bir hesap işine dönüştürmüştür.

Politikayı doğa kaynaklarını en verimli biçimde kullanmak üzere insanlar arasındaki bir alışveriş sayarsak neden aramızdaki kavgaların bitmeyeceği kendiliğinden ortaya çıkar. Doğa kaynaklarını paylaşmadan önce paylaşımın kurallarını belirlemek gerekir. Fakat mevcut insan halimiz böylesi bir işleme fırsat tanımaz; hep tersi olur. En baştan payımıza düşenin ne olduğunu bildiğimizden eminizdir. Oysa insan kendiliğinden ne özgür, ne özerk ne de bağımsızdır.

Aklın içeriğini en geniş anlamda düşünce diye betimlemek yanlış değilse de yanıltıcı bir tanımlama olacaktır. İnsan tekilinin tıpkı zamanında Descartes'ın yaptığı gibi kendi başına düşünmesinin yeterli olacağını varsayar. Ancak, politika için tam da bundan vazgeçilmesi gerekir; diğer insanların düşüncelerine başvurmak kaçınılmazdır. Her bir insan, diğerlerinin de kendisi gibi bir insan olduğunu ancak ahlak yoluyla tanıyabilir. O halde politika her şeyden önce bir ahlak sorunudur. Çağımızın bu yolu izlediğini düşünmek zordur. Kendisinin her şeyin üstünde olduğunu düşünebilen insan, gerçekte öyle olmadığını deneyimlemekten uzaktır. Tutkularımızın efendisi olabileceğimiz savı su götürmez biçimde efendinin tutkularımız olduğu olgusuyla çürütülmüştür.

Yirminci yüzyıldan yirmi birinci yüzyıla geçerken teknolojik gelişmeler yalnızca şirketlerin, devletlerin değil sıradan insanların da hayatına girdi. Sanallaşan ilişkiler yeni bir gerçekliğin doğmasına da neden oldu. Geleneksel ilişkiler ağının sınırlı olanakları, bu yeni gerçeklik söz konusu olduğunda sınırsız seçenekler sunmaktadır. Dünyanın geri kalmış bölümleri düşünüldüğünde umut veren bu fırsat -acıdır ki- kısa zamanda yeni bir baskı ortamına dönüşmüştür. Diğer insanları tanımaktan çok onları takip etmenin öne çıktığı sanal alem, irili ufaklı şirketlerin bitmez tükenmez pazarlama savaşlarına arena olmuş görünmektedir. İronik bir biçimde iletişim araçları gelişirken iletişim

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

ortadan kalkmaktadır. Her zamankinden daha kolay erişebileceğimiz insanlar türlü amaçların basit birer araçları olmaktadır.

Günümüz dünyası, her zamankinden çok bireysel mutluluğu önemsemektedir. Ancak, doğa kaynaklarının kullanılmasına bağlı olması nedeniyle mutluluk arayışları, kısa zamanda sonu gelmez çekişmelere yol açmaktadır. Bu durum, önünde sonunda politikayı sönmümlendirerek tüm yaşamı bir hesap işine çevirecektir. Bu bildiride çağımızın politik arayışlarının, ahlaki bağlılıktan yoksun oldukları ölçüde politik olma niteliğini yitirerek teknik bir baskı kurma aygıtına dönüştüğü savlanmaktadır.

KLASİK VE MODERN METİNLERDE İSLAM SİYASET FELSEFESİNİN AÇMAZLARI

Muhammet ÖZDEMİR

Doç. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Felsefe Bölümü

muhammetozdemir2012@gmail.com

Anahtar Kelimeler: İslam, Siyaset Felsefesi, Fârâbî, Mâverdî, Nizâmülmülk, Machiavelli, Hobbes, Rawls, Mevdûdî, Kutub

Bu bildirinin amacı, İslam düşüncesinin siyaset felsefesi özelindeki sorunlarını örnek metinlerden hareketle saptamak ve söz konusu sorunları analiz etmektir. Böyle bir sorun daha önce incelenmiş değildir. İslam tarihinin modern öncesi dönemlerinde siyasete uygulanmış felsefi düşüncenin zafiyeti veya kusuru, Antik Yunan felsefesinden devşirilmiş politik kavramların Ortaçağın olgusal bütünlüklerinin göz ardı edilmesi yoluyla toplumsal yaşamdan sürekli kopuk tekrarlanmalarıdır. Modern öncesi İslam tarihinde felsefe özelinde uzmanlaşmış kişiler herhangi bir özgün ve verimli politik sistem geliştirmiş değildirler. Onların yerine bu ihtiyacı zamanın İslam hukuku (fıkıh) bilginleri ve bürokratlar gidermişlerdir. Çünkü fıkıh bilginleri ve bakanlar (vezir) gibi birçok bürokrat politik sorunlar hakkında düşünürken kavramlardan önce olgulardan hareket etmişlerdir. İslam tarihinin modern döneminde veya modern öncesi İslam Medeniyetinin istekli ve isteksiz mirasçılarının yaşadığı çağdaş coğrafyalarda ise, İslam hukuku bilginleri ve bürokratların da İslam'dan hareketle konuştuklarında olgulardan uzak fikirler ve kavramlar geliştirdikleri görülmektedir. Buna göre, modern öncesi dönemde İslam'ın felsefe özelinde sistematik bir siyaset felsefesi mevcut değildir; modern dönemde ise, felsefe özelinde sistematik bir ürün bulunamadığı gibi ayrıca temel İslam bilimlerinden hareket edenlerin de özgün bir ürünlerine rastlanılmamaktadır. Ortaçağ'daki İslam felsefesinin ve modern dönemde İslam'ın klasik mirasına dayananların siyaset sorunu ve sosyal problemler özelindeki ortak eksiklikleri, nakil veya aktarmacılık ile yetinmeleridir. Kavramsal tartışmalar ve olguların hiç değişmeyen kavramlara zoraki uydurulması girişimleri dışında özgün bir felsefi ve entelektüel etkinliğe rastlanılmamaktadır. Bu da haklı olarak, modern araştırmaların, İslam'ı bir bütün olarak yaratıcı ve özgün bulmayışlarını gerekçelendirmektedir. Bir farkla ki, İslâm'da pratik sorunlara dair özgün bir felsefenin ortaya çıkmayışının nedeni, sözgelimi Kur'ân-ı Kerîm'in sınırlayıcı olması ve Aristoteles'in metnlerinin başka filozofların metinleriyle karıştırılması değil, Antik Yunan felsefesi geleneğinin de olguları göz ardı eden nakilci ve tartışmacı bir karaktere sahip olmasıydı (Arnaldez, 1999: 47-48, 51-52, 63).

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

Nakilcilik veya aktarmacılık ile kastedilen entelektüel eylem, Francis Bacon'ın saptadığı üzere, kavramların ve kavramsallaştırmaların bolluğu karşısında toplumsal sorunların çözümsüz kalışları ve bu arada tüm tartışmaların olguları sürekli göz ardı eden metafiziksel spekülasyonlarla sürdürülmesidir (Bacon, 2003: 58-59, 79-80). Siyaset felsefesinde en önde gelen Müslüman filozof olan Ebû Nasr el-Fârâbî'nin çalışmaları nakilciliğin örneklerinden bazılarını içermektedir. Onun temel eseri olan *Kitâbü Ârâi Ehli'l-Medîneti'-Fâdila* (Erdemli Şehrin Sakinlerinin Görüşleri Hakkında Kitap) incelendiğinde, kitabın yazıldığı onuncu yüzyıl İslâm toplumlarının aktüel meseleleri ve reaksiyonlarına dair olgusal bir izin bulunmadığı görülmektedir. Aynı vakıa, ona ait *Kitâbü's-Siyâseti'l-Medeniyye* (Şehirli Siyaset Hakkında Kitap) adlı eser için de geçerlidir (Fârâbî, 1985; t.s.). Bu durum Fârâbî ile sınırlı olmayıp, İbn Haldûn dışında Ortaçağda Antik Yunan tarzında felsefe yapmış bütün düşünürler için geçerlidir. Nitekim İbn Haldûn da Yunan tarzında felsefe yapan bir düşünür değildir, o bir hukukçu (fakih), tarihçi ve bürokrattır. İbn Haldûn gibi İslâm hukuku geleneğinden gelen Ali b. Muhammed el-Mâverdî ve Büyük Selçuklular Devleti'nde Başbakanlık (Veziriazam) yapmış Nizâmülmülk'ün siyasete dair çalışmaları Fârâbî ve Meşşâi ya da Eflâtûncu geleneğe mensup diğer düşünürlerin eserlerinden farklıdır. Hatta filozofları eleştirmiş olan Ebû Hâmid el-Gazâlî'nin siyasete dair eserleri de Fârâbî'ye ait olanların aksine olgulardan yola çıkmaktadırlar. Nitekim onun filozoflara yönelik eleştirisinin haklı gerekçesi de filozofların toplumsal pratikleri ilgilendiren meselelere deneysel yaklaşmak yerine kavramcı ve özcü yaklaşımlarıydı. Mâverdî ve Nizâmülmülk, eserlerinde, İslâm toplumlarının aktüel sorunlarını uygun kavramlar üreterek çözümlenmeye çalışmışlardır (al-Mawardi, 1996; Nizamülmülk, 2006). Belki de bu nedenle onların eserlerinin bağlamı olarak kabul görmüş olan Nasihatülmülük geleneği Batı Avrupa'da siyaset felsefesini etkilemiş ve mirrors for princes gibi aynı geleneğin İngilizce karşılığı olan bir siyaset düşünme pratiği görünür olmuştur. Niccolo Machiavelli'nin *Hükümdar* adlı eseri, Gazâlî, Mâverdî ve Nizamülmülk'ten esinlenerek kaleme alınmış izlenimi vermektedir ve bununla ilgili İngilizcede yapılmış çalışmalar mevcuttur (Machiavelli, 2005). Fârâbî'nin eserleri yerine bu eserlerin Batı Avrupa'yı politik felsefede etkilemiş olması kayda değerdir. Thomas Hobbes'un ve John Rawls'un siyaset felsefesine dair temel eserleri toplumun olgusal birikimlerinden hareket etmektedirler ve hem Mâverdî ile hem de Nizâmülmülk ile benzeşmektedirler.

Çağdaş döneme gelindiğinde tarihi bir fenomen olan –sadece bir itikat ve ilahiyat değil– İslâm'ın istekli veya isteksiz mirasçısı konumunda bulunan coğrafyalarda siyasi görüşler geliştiren düşünürlerin genellikle İslâm hukuku birikimine mensup olmalarına rağmen Ortaçağda filozofların yaptıklarının aynısını yaptıkları görülmektedir. İslâm'ın modern öncesi döneminden devşirilmiş kavramların tekrarı ve salt onları speküle etmeye yönelik tartışmalar ile toplumsal olayların sahiciliklerinin üzeri örtülmektedir. Pakistan için önemli olan Ebû'l-A'lâ el-Mevdûdî hakkında bir kitap yazmış olan İslam

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

düşüncesi ve felsefesi araştırmacısı ve özel olarak Felsefe Bölümünde uzmanlaşmış bir akademisyen olan Roy Jackson, hayatın hayale uydurulmasıyla ilgili bu akıl yürütme pratiğine özellikle dikkat çekmektedir (Jackson, 2011: 128-129). Jackson, eserinde İslâm'ı yeterince anlamamış görünmekle beraber, Mevdûdî'nin iyi niyetli ve zorlamaya dayalı bir akıl yürütmeyle kavramları bütün tarihi gerçekliklerinden kopardığı konusunda isabetlidir. Onun işaret ettiği üzere, Mısır'da mevcut olmuş Müslüman Kardeşler Hareketi, Hasan el-Bennâ ve Seyyid Kutub'un durumu da farklı değildir (Jackson, 176-177). Benzer bir durum İran ve Türkiye için de geçerlidir. Modernizm ve sömürge süreçlerinden olumsuz etkilenmiş Müslüman zihin haklı olarak kendi bünyesini korumak isterken savunmacılık ile tepkiselliği özdeşleştiren ve bu arada İslâm'ı bir ütopya haline getiren bir tematik yaklaşım sergilemiştir. Ortaçağda Müslüman filozofların siyasi ve sosyal hayatın aktüel gerçekliklerini ıskalamarı gibi çağdaş Müslüman düşünürler de -farkında olarak veya olmayarak- toplumsal hayatın gerçekliğine yabancılaşmışlardır. İlkinde felsefe toplumsal yaşamı inkâra koşullanmış görünürken, ikincisinde İslâm bir din vasfında toplumsal gerçekliği inkâra şartlanmış görünmektedir. Nitekim ilkinde felsefe gözden düştüğü gibi ikincisinde de din gözden düşmüştür. Çünkü insanlar gözlerinin önündekini hayat boyu inkâra eğilimli değildirler. Bu açıdan Daniel E. Burns gibi akademisyenlerin iddialarının aksine Ortaçağ İslâm'ında eksiklik ve sorun, toplumsal sorunları ilgilendiren sahalarda, dinin dogmalarında veya fakihlerde değil, kesinlikle felsefenin icra edilme içeriğindedir (Burns, 2016: 366). Bu yanlış stil, hem Ortaçağda felsefede, hem de günümüzde İslâm itikadı, hukuku ve ahlakı adına geliştirilen fikirlerde, olgulardan kavramlara varmak yerine kavramlardan olgulara erişmeyi içeren yanlış akıl yürütme tarzıdır. Bu akıl yürütme pratiği, Bacon'ın bir dönem İngiltere'si ve Kıta Avrupası için işaret ettiği yanlış, aktarmacılık (nakil) ve polemikçiliği (tartışma) tetiklemede ve verimi en alt seviyeye indirmektedir.

Kaynakça

Al-Mawardî, Abu'l-Hasan (1996). *Al-Ahkam as-Sultaniyyah The Laws of Islamic Governance*. (Çev.: Asadullah Yate). Ta-Ha Publishers Ltd. London.

Arnaldez, R. (1999). İslâm'da Felsefî Düşünce Nasıl Kötürümleştirdi? *İslâm Felsefesi Üzerine* içinde. (Çev.: Ahmet Arslan). Vadi Yayınları. Ankara.

Bacon, F. (2003). *The New Organon*. (Ed.: Lisa Jardine, Michael Silverthorne). Cambridge University Press. 2. Basım. Cambridge, New York, Melbourne.

Burns, D. (2016). Alfarabi and the Creation of an Islamic Political Science. *The Review of Politics* 78. S. 365-389. University of Notre Dame.

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

Fârâbî, Ebû Nasr (1985). *Kitâbü Ârâi Ehli'l-Medîneti'l-Fâdila*. (Thk.: Elbîr Nasrî Nâdir). Dârü'l-Meşrik. Beşinci Basım. Beyrut.

Fârâbî, Ebû Nasr (t.s.). *Kitâbü's-Siyâseti'l-Medeniyye*. (Thk.: Ali Bû Mülhim). Dâr ve Mektebetü'l-Hilâl, Beyrut.

Jackson, Roy (2011). *Mawlana Mawdudi & Political Islam: Authority and the Islamic State*. Routledge, Taylor and Francis Group. London and New York.

Machiavelli, Nicolo (2005). *The Prince*. (Çev.: W. K. Marriott). ICON Group International, Inc. San Diego. USA.

Nizamülmülk (2006). *Siyasetnâme Siyeru'l-Mülûk*. (Çev.: Nurettin Bayburtlugil). Dergâh Yayınları. 6. Baskı. İstanbul.

OLAYDA POLİTİK OLANI DÜŞÜNMEK

Mustafa DEMİRTAŞ

Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi Sosyoloji Bölümü

mustafademirtas35@gmail.com

Anahtar Kelimeler: Olay, Kopuş, Politik Mücadeleler, Tarih, Özneleşme

Olay nedir? Olay, politik açıdan düşünüldüğünde, dünyanın verili halinden, toplumsal yaşamın normal düzeninden radikal bir kopuş, yaşamı kesintiye uğratan bir kırılma anıdır. Bu tekil an toplumsal düzenin yasalarına içkin bir istisnadır; toplumsal düzen içinde ortaya çıkar ve bu düzenin normal işleyişinde bir kırılma yaratır. Bir olay kesinlikle klasik bir krize indirgenemez, çünkü kriz kapitalist dünyanın sürekliliğinin bir parçasıdır. Olay bu sürekliliği kesintiye uğratan, sermayenin tekrara dayalı mantığıyla örülen kapitalist sistemin yasaları tarafından anlaşılamayan bir şeydir. Bu dünyanın yapısında öngörülemez olanın imkânından başka bir şey değildir. Bu bakımdan, bir olay için çalışmak, her şeyden önce öngörülemez olan için çalışmaktır.

Bir olayın gücü toplumsal yaşamımızdaki rutinin bozulmasını, alışkın olduğumuz dünyadan kökten bir kopuşu, politik uzamda ise tarihsel bir ayaklanmayı gerekli hale getirir. Alain Badiou'nun ifade ettiği gibi, "tarihsel bir ayaklanma; her zaman olay niteliğinde olan eşit-olmanın bir yükselişinin, sizin varoluş yoğunluğunuza dayanan yargıyı yargılamayı olanaklı kıldığı bir an/uğrak yaratır" (2011: 112). Olay niteliğindeki tarihsel bir ayaklanma -örneğin, Mayıs 68 hareketi- toplumsal yaşamın gündelik durumundan bir kopuşu, var olmayanın ortaya çıktığı bir kopuşu gerçekleştirir. Olay, var olmayanı var olan haline getirir, fakat bu Tanrı'nın var olmayandan var olanı çıkarması gibi bir yaratım işi değildir. Peki, burada var olmayandan ne kast edilmektedir? Dünyada olmakla beraber henüz etkili olmayan şey ya da var oluş öncesi durum kast edilmektedir. Örneğin, bir monitör, bir klavye, bir fare ve bir de kasanın birbirinden ayrı olduğu müddetçe bilgisayar yoktur. Bilgisayar dükkânında bilgisayar oluşması için gerekli parçalar vardır, ama bilgisayar yoktur, yani var oluş öncesi bir durum vardır. Bunları birleştirdiğinizde bir bilgisayar çıkar. Burada bir var olmayanın var oluşa gelmesi durumu söz konusudur. Bu varoluş, öngörülemeyen, hesaplanamayan bir şeyin ansızın açığa çıkması olasılığı tarafından çerçevelenmiştir. Bir var oluş öncesi olan veya dünyada olmakla beraber henüz etkin olmayan bir var olmayanı görünür kılmak için olaya, yani kopuşa ihtiyaç vardır. Olaydan söz ederken bir kopuşun var olduğu konusunda ısrarcı olmak gerekir. Olayın imlediği bu kopuş, toplumsal yaşamın içinde yeni bir düzlemin açılma imkânını sağlar. Bu düzlemde, dünyanın egemen güçleri açısından olanaksız gibi görünen şeylerin yolu döşenir;

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

mevcut toplumsal düzene karşın bir yenilik olanağı açığa çıkarılır. Tarihsel varlıklar olarak içinde bulunduğumuz iktidar düzenlemelerinin dayattığı biçimlere bağlı olmayan yeni toplumsallaşma formları yaratılır. Olay kavramı günümüz siyasi mücadelelerinde yeniliğin yaratıcı gücüdür, iktidara özgü bir yönetim sistemini kesintiye uğratan ve aynı zamanda bize özgürlükçü ve eşitlikçi bir yaşamın olanağını açan yaşamı dönüştürücü bir öğedir. Bu kavramın günümüzdeki özgürleştirici politik mücadelelerin merkezinde yer aldığı belirtilmelidir. Yeni bir şeyin yaratımı için mücadele veren bir politika yapma biçimi bu kavram üzerinden inşa edilmeye çalışılmaktadır.

Aslına bakılırsa, bir kavramın sadece bir sözcük olmadığı, bir düşünme yolunun yaratılmasına işaret ettiği vurgulanmalıdır. Her kavram onsuz anlam taşımayacağı bir düşünme sürecindeki bir soruna ya da sorunlara ve onların çözümleri üzerinden yol alınacak bir anlatıya göndermede bulunur. Bu bakımdan, olay kavramının savunusu da fiili dünyanın hükümsüzlüğünü ilan edecek bireysel ve kolektif olanakların özgürleşmesini sağlayacak yeni düşünme yollarını, yeni anlatı dünyalarını açığa çıkarmaktadır. Baskı ve sömürünün sürekli arttığı, eşitsizliklerin vahimleştiği, diğer bir ifadeyle mevcut halin kabul edilemez olduğu bu yaşamı dönüştürme umudu, öznel varoluşun gücünün olanaksız görünen şeyleri, yani yaşamın sıradan ufkunun sürekliliğinden kopan olayı gerçekleştirilmesiyle belirlemektedir. Bu doğrultuda olay süreksizlikle birlikte düşünülse de politik olanın olayla ilişkisinde sürekliliğin de düşünülmesi gerekmektedir. Olayı, geldiği ve kendisini kaydettiği politik mücadelelerden tümüyle ayırmak mümkün değildir. Bu çalışmada, olayın bir açıklık, yani toplumsal düzeni değiştirmenin bir olanağı olduğu vurgulanacaktır. Ancak bu olanağın var olması için bireysel ve kolektif mücadelelerin hesaba katılması gerektiği belirtilecektir. Bu mücadelelerin hesaba katılması mucizevî ya da mistik bir olay beklentisi yerine, olayın tarihsel kurulumunun bireysel ve kolektif mücadeleler tarafından ortaya konduğu bir kopuşun varlığını gösterecektir. Tarihte mücadeleler gerçekleştiği ölçüde olay üretimi gerçekleşir. Bu üretimin ontolojik koşullarına dikkat çekmeksizin, olayın uzun bir inşa süreci ile ortaya çıktığını görmeksizin olaydaki politik olanı düşünmek mümkün değildir. Yalnızca bir olaydan kaynaklanan öznel irade gücünden söz edemeyiz. Zira böyle bir durumda, olay kendiliğinden olan, kendisini belirleyebilecek öznel iradenin dışında yer alan ve tarihin ürünü olmayan bir kopuş olarak değerlendirilir. Eğer olayı bu tarz mistik bir kopuş olarak düşünürsek olayın ontolojik koşullarının nerede durduğunu anlamamız zorlaşır. Bu bakımdan bu çalışmada olayı meydana getiren tarihsel süreçlerin içsel mantığına dikkat çekilmesi gerektiği vurgulanacaktır. Marizio Lazzarato'nun söylediği gibi, "olay, tarihten çıkan ve kendisi tarih olmaksızın ona gömülendir" (Lazzarato, 2014). Yani, yeni bir şeyin başlangıcı olan kopuş anını özgürlük için verilen tarihsel mücadeleye dâhil eden bir tasarım yoksa, olay, kopuk ve rastgele bir nokta gibi görünerek mistik bir boyuta açılır.

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

Olayı mücadelelerin politik pratiğiyle ve tarihin içinde değerlendirmek gerekmektedir. İşte bu çalışma, olayın ortaya çıkmasını sağlayan mücadelelerin görmezden gelinmesini değil, olayı bu mücadelelerle birlikte düşünmenin önemini vurgulayacaktır. Mücadeleler tarafından olay yaratma kudretinin var olmasının olayda politik olanın gücünü açığa çıkardığına dikkat çekecektir.

Kaynakça

Badiou, A., (2011). *Tarihin Uyanışı*, çev. Murat Erşen, İstanbul: MonoKL

Lazzarato, M., (2014). *Politik Olayın Dinamikleri: Özneleşme ve Mikropolitika Süreci*. Erişim adresi <http://www.dunyaninyerlileri.com/politik-olayin-dinamikleri-oznelesme-ve-mikropolitika-sureci-maurizio-lazzarato-ceviren-muge-serin>

ÖZGÜRLÜK VE AHLAKIN ÇÖZÜLÜŞÜ: ARENDA'TE DEVLETİN POLİTİK ALANDA TAHAKKÜMÜ

Nuri Fudayl KICIOĞLU

M2 Öğrencisi, ENS de Lyon, Politik Düşünceler Tarihi

nuri.kicioğlu@ens-lyon.fr, nurifudayl@gmail.com

Anahtar Kelimeler: Politik Alan, Kamusal Alan, Ahlak, Özgürlük, Egemenlik, Bürokrasi

Bir martı özgürlüğünün ne kadar farkındadır? Yoksa yerçekimine mahkum yaratıklar olarak insanın uçmak fiiliyle kendini yere bağlayan zorunluluklardan kurtarabilecek bir düşü müdür martıya atfedilen bu özgürlük? Peki söylediği sözcüklerin mekandaki yansımaları işiten bir papağan, bu sözcüklerin zamandaki aksinin ayırıcısına ne denli varabilir? Bu sözcükler, şimdide kendini gösteren tekrarlardan başka nedir? Şimdide yankılanan bu seslerin geçmişi taşıyan belleğin bir ürünü olduğunu söylemek kabildir belki ama bir gelecek tasavvuru ortaya koyduğunu ifade etmek mümkün mü? İşte tam da doğa karşısında, kendini kuşatan zorunlulukların farkına varıp bunlardan kurtulmanın imkanını düşleyebilen; sözcük ve davranışlarını, zorunluluklar dairesindeki tekrarlar olmaktan çıkarıp onların geçmişten geleceğe sürekliliğini sağlamak suretiyle doğanın karşısına çıkardığı ölümün kaçınılmazlığından sakınan bir varlık olarak insan, kendi oluşturduğu şartlara tabidir (Arendt, 1999).

Hannah Arendt'in politik felsefesinin temellendiği zemin, doğa kavramının kendisinde barındırdığı değişmezlik ve değiştirilemezlik ilkeleri üzerinde değil; karşılaşılan her şeyin koşulunun insanın varoluşuyla değiştiği fikri üzerinde durur. Bir başka deyişle insanın varoluşu, dünyaya yeni bir durum kazandırır. Değişmez doğa, yerini koşullanmış duruma bırakır. Bu durumda, en başta zamanın ve en önemlisi eylem kabiliyetiyle bu koşulların içinde varolan insan, koşullara etki edebilme imkanına sahiptir.

İlahi Saatçinin tasarladığı değişmez bir doğa yerine insanın yarattığı ve insanı kuşatan koşullar; mekanik zamanın ilerleyen döngüsü yerine ise olay, eylem ve sözlerin geçmiş, şimdi ve gelecekteki izdüşümleri üzerine kurulu zaman algısı, Arendt'in (2003) politika hakkındaki düşüncelerinin nasıl bir zemin üzerinde şekillendiğini anlamak açısından önemlidir¹. Burada ele alınacak konu, doğrudan bu olmamakla birlikte; mutlak doğanın reddi ve dolayısıyla değişebilir koşulların varsayımı ile geleceğin öngörülemez

¹ Arendt, *Juger: Sur la philosophie politique de Kant*'ta yargı meselesini ele alırken bu meseleyi ele alış biçiminin kendi zaman kavrayışını da yansıttığını ifade eder.

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

karakteri, Arendt düşüncesinde politik alanın neden özgürlüğün ortaya çıkabileceği yegane alan olduğunun ipuçlarını verir. Özgürlüğün imkanın olduğu yer olarak politik alan, kendine özgü bir yapıya sahiptir ve bu alanı paylaşan insanların gelecek tasavvurlarıyla karşılaştığı yerdir. Arendt için politik alanın öngörülemez olan gelecek ile ilişkisi, dolaylı olarak özgürlük ile olan ilişkisini de kuran etmenlerdendir. Fakat modern dönem boyunca egemenlik kavramı ve bu kavramın sorunsallaştırılmasıyla nüveleri ortaya çıkan modern devlet, modern dünyada elde ettiği teknik ve teknolojik olanaklar sayesinde kendi toprakları içerisindeki her şey üzerinde egemenlik hakkı iddia edebilecek duruma gelmiştir. Arendt'in geleceği öngörülemez olarak tanımlanması, kendini egemenlik kavramıyla var eden modern devletin gelecek üzerinde egemen olamayacağı anlamına gelir. Özgürlüğün bir nişanesi olarak şimdide ve politik alan içerisinde eylemler ile söylenen sözlerin akisleri, gelecekte çarpıştığında insanların karşısına ne gibi bir harmoninin veya kaosun çıkacağı bir muammadır. Bu durum, eylem ve sözleriyle geleceğe "geri döndürülemez" ve "öngörülemez" biçimde etki eden özgür bireylerin politik alanı ile kendini *status quo* üzerinden tanımlayan ve *status quo* üzerinde egemenliğini deklare eden devleti karşı karşıya getirir; en azından böyle bir potansiyeli içinde taşır.

Politik alan ile modern devletin karşı karşıya kaldığı bu durum, insanların kamusal alanda birbiriyle ve kendilerini kuşatan çevre ile etkileşiminin bir sonucudur. Bir başka deyişle modern dünyada yasal ve rasyonel olarak örgütlenmiş devletin politik alan üzerinde kurduğu tahakküm, özsel bir durumdan öte belirli bir ilişkileneş biçiminin ürünüdür. Dolayısıyla böyle bir ürünün ortaya çıkmasına neden olan şey de bu ilişkileneş biçimini açığa çıkaran modern insanın arayışı ile ilgilidir. Çünkü Arendt'e göre modern insan, özgürlüğün değil; mutluluğun peşindedir. Tam da bu noktada eylemi mümkün kılan özgürlüğün ve bu özgürlüğü, eylemlerinden sorumlu kılan ahlakın anlamı nedir, nerede oluşur ve en önemlisi devlet, bu anlamları nasıl anlamsız kılar soruları öne çıkmaktadır. Bu sorulara cevap verebilmek için önce politik alanı, diğer alanlardan ayırmak için politik alanın ne olmadığı; ardından politik alanın ne olduğu ve temel ilkesi çoğulluğun hangi zeminde filizlendiği üzerinde duracağım. Bir başka deyişle Arendt'in politik felsefesinin merkezinde yer alan politik alan kavramına odaklanarak Arendt'in politik kozmolojini gözlemlemek için bir mercek ayarı yapacağım. Bu mercek ayarından kasıt, Arendt'in eserlerinden yola çıkarak, dolayısıyla Arendt'in düşüncesine sadık kalarak, politik alanı pozitif ve negatif anlamda tanımlamaktır. İkinci kısım ise devlete modern kimliğini veren egemenlik kavramı ve Arendt'in bu kavramı nasıl ele aldığı üzerine olacaktır.

Arendt, politikayı zihinsel olarak kurgularken insanın varoluş koşullarını bu kurgunun merkezine yerleştirir. Bu nedenle bir ütopya kurmaktan öte belirli imkanlara işaret eder. Arendt'in politik kurgusunda, hayallerden ziyade temel bilgi yöntemlerinden

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

sınıflandırma ön plana çıkar. İş, emek ve eylem olarak *İnsanlık Durumu*'nda yaptığı sınıflandırma gibi insanın toplum içerisinde bulunması halini düşünürken de sınıflandırma yöntemine başvurur. Politik alan, bu sınıflandırmanın ürünüdür ve Arendt'in düşüncesinde kamusal alan ile özel alandan ayrı bir yere sahiptir. Arendt'e göre politik alan, özgürlük ve ahlakın anlam kazandığı yerdir ve özgürlük ile ahlak, imkanını sadece bu alanda bulur. Politik alanda anlam kazanan özgürlük ve ahlak, varoluş imkanlarını politik alanın özel alanı dışlamasına ve kamusal alanın politik alan için hazırlayıcı nitelikte olmasına borçludurlar. Özel alanda hüküm süren şiddet, politik alanda kabul edilebilir değildir; çünkü politikayı çoğulluk üzerinden tanımlayan Arendt için şiddetin politik alanda var olması, çoğulluğun yok olması demektir. Öte yandan kamusal alanın politik alan için hazırlayıcı nitelikte olması ise çoğulluğun ortaya çıkması için gereksinim duyulan politikayı hazırlayıcı kavramları barındırmasındandır. Kamusal alana ait şeffaflık ve görünür olma gibi kavramlar, içlerinde zorunluluk barındırmalarından dolayı politik değil; politika öncülü niteliktedir. Bunun sebebi de Arendt açısından politik alanın her türlü zorunluluktan azade oluşudur.

Egemenlik kavramı, politik alanın sınırlarını kendi kavramsallaştırılması içinde çözerken politik alanı tanınmaz ve tanımlanamaz hale getirir. Politik alanın kayboluşu, imkanı onunla mümkün olan kavramların da ortadan kalkmasına neden olur. Bunlar özgürlük ve ahlaklıdır. Egemen devletin bu alanı ve kavramları kendi içinde çözerken kullandığı en önemli araç ise bürokrasidir. Oyunu perde arkasında oynayan, dolayısıyla politik alanın en önemli bileşeni olan şeffaflıktan tamamıyla uzak olan bürokrasi, elinde tuttuğu teknik ve teknolojik imkanlarla bu politik kozmolojide zamansal bir rol de oynar. Çünkü artık bürokrasi, elindeki teknik ve teknolojik imkanlar sayesinde *status quo*'yu her an şimdiki zamanda kurabilme kabiliyetine sahiptir. Tarihteki klasik dönemlendirmeye göre Orta Çağ olarak adlandırılan devirde tüm coğrafyalarda siyaset literatürünün temel metni türü olarak öne çıkan siyasetnamelerin ortak noktasından biri, kendi coğrafyalarının geçmiş tecrübelerindeki 'Altın Çağ'ları işaret ederek bunu şimdide kurma imkanını aramaktır. İşte kişilerden bağımsızlaşmış ve bürokrasi ile var olan bürokrasi ile *status quo*, her an, yeniden kurulabilme imkanına sahip olmuştur. Geleceğin öngörülemezliği karakteri her zaman için baki olmasına karşın egemen devletin tahakkümünü her an yeniden kurma kabiliyetini eline geçirmesi, geleceğe en yakın noktada durur hale gelmiştir.

Kaynakça

Arendt, H. (1972). *Du mensonge à la violence*. Paris: Presses Pocket.

Arendt, H. (1985). *The Origins of Totalitarianism*. New York, NY: Harcourt Books.

Arendt, H. (1999). *Eichmann à Jerusalem*. Paris: Gallimard.

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

- Arendt, H. (1999). *Condition de l'homme moderne*. Paris: Calmann-Lévy.
- Arendt, H. (2000). *La crise de la culture*. Paris: Gallimard.
- Arendt, H. (2003). *Juger: Sur la philosophie politique de Kant*. Paris: Editions du Seuil.
- Arendt, H. (2006). *Between Past and Future*, New York, NY: Penguin Books.
- Arendt, H. (2012). *Devrim Üzerine*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arendt, H. (2014). *Qu'est-ce que la politique?* Paris: Editions du Seuil.
- Arendt, H. (2014). *Şiddet Üzerine*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arendt, H. (2016). *Kötülüğün Sıradanlığı: Adolf Eichmann Kudüs'te*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Breen, K.G. (2007). Violence and power: a critique of Hannah Arendt on 'political'. *Philosophy & Social Criticism*, 33 (3). 343-373.
- Buci-Glucksmann, C. (2014). La troisième critique d'Hannah Arendt. M. Abensour (Ed.). *Pensée et politique* içinde (ss. 269-287). Lausanne: Payot.
- Deveci, C. (1998). Siyasetin Sınırı Olarak Kamusalılık: Arendt'in Kant'tan Çıkarsadıkları. *Doğu Batı*. 5. ss. 101-116.

ETİK SİYASAL ÖZNELİĞİN İMKANLARI VE SINIRLARI

Recep AKGÜN

Arş. Gör., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

recocemalakgun@gmail.com

Anahtar Kelimeler: Simon Critchley, Etik Öznelik, Siyaset, Vicdan

Bu sunumda Simon Critchley'in radikal bir siyasetin öznesi olarak kavramsallaştırdığı etik siyasal özneliğin imkanları ve sınırlılıkları tartışılıyor. Emmanuel Levinas, Jacques Lacan, Jacques Derrida'dan Alain Badiou, Jacques Ranciere, Ernesto Laclau&Chantal Mouffe'a kadar birçok çağdaş düşünür ve filozofun fikirlerinden hareket eden Critchley özellikle yeni anarşist siyaset deneyimleri etrafında siyasal olanın ve siyasal özneliğin nasıl kurulduğunu ve mümkün olduğunu ortaya koyuyor. Critchley, etik özneliğin temeline Levinas'ın fikirlerinden hareketle vicdan kategorisini yerleştiriyor. Özellikle sosyolojik teoride yaygın olan vicdani eylemlerin var olan toplumsal düzeni sürdürecektir ve yeniden üretecek özneleri kurmanın bir işlevi olduğu fikrinin tersine, vicdanın tam da var olan toplumsal düzendeki uyumu güçlendirmekten ziyade, siyasalın kuruluşu için gerekli olan "dissensus"ları (uyuşmazlıkları) ortaya çıkardığını iddia eder. Bu açıdan etik eylemin antagonizm ve var olan toplumsal ve siyasal düzende güçler arası uyumun bozulması demek olan siyasalın başlangıcı için önemli bir moment olduğunu iddia ederek etik olan ile siyasal olan arasında bir bağlantı kuruyor.

Bu fikirlerin kısmi olarak doğru olduğunu kabul etmekle birlikte, biz Critchley'in siyasal olanı ve radikal siyaseti "dissensus"la sınırlandırmasına itiraz ediyoruz. Kurucu olmaktansa antagonistik olan, ontolojik olmaktansa etik olan bir siyasal özne ve siyasallık tanımı etrafında farklı siyaset tarzlarını radikal olmadığı gerekçesiyle dışarıda bırakmanın sınırlı bir yaklaşım olduğunu iddia ediyoruz. Böylesi bir yaklaşım, etik öznelik kavramı etrafında farklı güncel siyasal deneyimleri radikal siyasetin dışına iterek etik öznelik kavramını aşkın bir kategori olarak kuruyor ve farklı etik siyasal yaklaşımları ve pratikleri dışarıda bırakıyor. Her ne kadar Critchley vicdanı ve genel olarak etiği siyasal pragmatizmin bir parçası yapmasına rağmen, başka kavramsallaştırmalar etrafında ortaya çıkabilecek siyasal pragmatikleri dışarıda bırakıyor. Bu açıdan, Michael Hardt&Antonio Negri'nin çokluk kavramı etrafında ifade ettiği siyasal deneyimleri, neşeli ve ironik bir siyaset tarzına sahip olduğunu söylediği yeni anarşist siyasal deneyimler dışında kalan klasik ve gelenekçi anarşist siyasal deneyimleri apolitiklik kategorisi ile değerlendirmeye tabi tutuyor.

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

Critchley'in siyasal olanı etik ile birlikte düşünmesi, oldukça farklı kaynaklar ve fikirlerden hareket etse de anarşist siyaset felsefesinde yaygın bir eğilimdir. Anarşizm siyaset yapma pratiklerini ve siyasal olanı etik bir temelde kurmayı önerir. Birbirinden oldukça farklı fikirlerle ortaya çıksalar da, anarşist siyaset felsefesinin farklı akımlarını buluşturan fikir siyasal amaçlar uğruna özgürlükten feragat edilecek araçlar kullanılmamasıdır. Etiğe vurgunun zaman zaman siyasal olanın önüne geçtiği bazı anarşist akımlardaki eğilimin Critchley'in fikirleriyle paralellik taşıdığını söyleyebilirim. Bu bunun yanı sıra, özellikle, Critchley'in kavramsallaştırmasına örneklem olarak aldığı 1990larla birlikte ortaya çıkan küreselleşme karşıtı hareketlerle birlikte anarşistlerin siyasal arenada tekrar boy gösterdi. Yine geleneksel marksizmin siyaset pratiklerindeki rasyonalizm ve bilinç vurgusunun eleştirisinin yoğunlaşması siyasalın temeline etiğin yerleştirildiği fikirler siyaset felsefesinde boy gösterdi. Bütün bunlar etik olanın siyaset yapmayı koşullayan ve çerçevlendiren bir konuma yerleştirilmesini sağladı. Critchley de etik öznellik kavramsallaştırmasına geleneksel marksizm ve eski sosyalist ülkelerin eleştirisi ile birlikte başlıyor. Bu siyasal deneyimlerin asla kurulamayacak bir ütopya etrafında aktif bir nihilizmin parçası olduğu iddia ediliyor. Hatta 1936-1939 İspanya iç savaşı sırasında anarşistlerin Bueventura Durutti önderliğinde aktif bir nihilizmin parçası olduğunu ve bu aktif nihilizmin cihatçı siyasal ideolojilerin de bir ortak yönü olduğunu iddia ediyor. Öte yandan Critchley 1968 ile ortaya çıkan siyasal deneyimleri de antagonistik bir siyasal deneyime yönelmedikleri için eleştiriyor. Bahsedilen tüm bu siyasal deneyimleri uyumsuz ve antagonistik bir siyaseti kurmadıkları için etik siyasal özneliğin dışında bırakıyor. Çünkü birinciler fazlasıyla rasyonel ve teleolojik oldukları için, ikinciler ise bu rasyonelliğe karşıt bir biçimde ötekini dışarıda bırakan haz gibi araçlara yönelen irrasyonel toplumsal projeler ortaya koyarlar.

Bu açıdan, Critchley etik ve siyasal pragmatik arasında vicdan üzerinden yeni bir ilişki kuruyor. Fakat, biz burada etik ve siyasal pragmatik arasında Critchley'in kurduğu ilişkinin sınırlarına işaret edeceğiz ya da siyasal pragmatik-etik uyuşmazlık ve antagonistik siyasal deneyimlerin dışında da biçimleri olabileceğini iddia edeceğiz. Bu bağlamda, bize güncel siyasal deneyimlerde kurucu olan, "etik-olmayan" siyasal deneyimlerin de yeni bir toplumsallığın kurulabilmesi bağlamında radikal bir imkanı vardır. Bu imkanı özellikle 2000lerin sonlarında ortaya çıkan popüler halk isyanları ve siyasal hareketlerde ve alternatif toplumsal arayışlarda ele alıyor. Bu siyasal ve toplumsal deneyimlerin de belirli aktüel ve ampirik sınırlılıkları olduğunu göz önünde bulundurarak, Critchley'den farklı olarak siyasal ile etik arasındaki ilişkinin nasıl kurulabileceği üzerine ampirik bir analizle farklı bir yaklaşım ortaya konuyor.

Bütün bunlara binaen bu sunumda, vicdan-arzu ve siyaset-özne ilişkisi bağlamında etik siyasal özneliğin Friedrich Nietzsche ve Gilles Deleuze & Felix Guattari'nin fikirleri bağlamında etik siyasal öznellikler etrafında ortaya çıkan güncel siyasal deneyimlerin ne

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

dereceye kadar radikal olabildikleri sorgulanıyor. Başka bir deyişle, temel olarak vicdan ve etiğin ne tür siyasallıklar ortaya çıkardığı ve bu siyasallıklar etrafındaki deneyimlerin güncel radikal siyaset iddialarını vicdan ve arzu ilişkisi bağlamında ele alıyor. Bu açıdan, sunum etik siyasal özneliği siyaset-etik ilişkisi bağlamında ampirik ve siyasal ontoloji ve metafizik açısından bir eleştirisini yapmaya çalışıyor. Bu eleştiriye bağlı olarak, etik ve siyasal pragmatizmin etik siyasal öznellik bağlamındaki diğer deneyimlerinin imkanları ortaya konuluyor.

HAKLI/ADİL SAVAŞ VE EBEDİ BARIŞ

Seyit COŞKUN

Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü

scoskun@ankara.edu.tr, seyit.coskun@hotmail.com

Anahtar Kelimeler: Ebedi Barış, Haklı/Adil Savaş, Adil/Demokratik Barış

Savaş ve barış, güncel yaşamın ve siyaset felsefesinin temel problematiği ve iki temel kavramı olarak karşımıza çıkmaktadır. Temel olarak barış sözcüğü, kaos, kargaşa, şiddet ve düzensizliği ifade savaşın aksine, uyumlu ve düzenli bir yapıya, huzurlu ve dingin bir duruma işaret etmektedir. Ancak barış, olgusal ve doğal bir durumu ifade eden savaştan farklı olarak doğal olmayan, yani kendiliğinden ortaya çıkan bir durum olmadığından, kurulması ve oluşturulması gereken bir şeydir. Ancak Batı felsefesi geleneği, başlangıçtan itibaren metafiziksel-ontolojik anlamda varlığın kökensel yasası olarak savaşa odaklanmıştır. Herakleitosçu anlamda “savaş bütün şeylerin babasıdır, bütün şeylerin hakanıdır, birtakımlarının tanrı olduğunu bildirir, birtakımının ise insan, bir takımlarını köle yapar, bir takımını ise özgür” W (Kranz,1994, s. 63). Savaş burada, haklı, adeta doğal toplumsal bir olgu olarak görünür; yaşamın ilkesi ve bilgi temelidir; onun dinamiği insan toplumunu biçimlendirir. Örneğin Aristoteles, böylesi bir doğal bakış açısından hareketle savaşı mülkiyet edinmenin haklı biçimi olarak görür (Aristoteles, 1993, s. 19).

Bu bağlamda, Antik Yunan’dan bugüne kadar sürdürülmüş olan bir anlayış, savaşta adaletin üretilmesine yönelik bir araç olarak görülen değerlendirici bir savaş kuramı ortaya çıkmıştır: Haklı/adil savaş öğretisi. Daha Roma Antik Çağda savaş, zafer için adil/haklı bir şeye neden oluyorsa, yani yasal bir eylem olduğunda, haklı/adil olarak görülmüştür. Hıristiyanlık, Roma Krallığının pasif anlamda devlet dini olduktan sonra, Ortaçağ teologları haklı/adil savaş öğretisini felsefi olarak temellendirmişler ve savaşı sınırlayıcı bir anlayış ortaya koymuşlardır. Bu anlamda, Thomas von Aquin’e göre, savaşlar, eğer üç ölçütü yerine getirirlerse adil veya haklı olurlar. Birincisi, savaşlar sadece hukuksal/yasal bir otorite (*auctoritas principis*) tarafından yürütülmelidirler. Dolayısıyla kişisel düşmanlıklar/anlaşmazlıklar dışta tutulur. İkinci olarak, savaşlar, sadece haklı nedenlerle (*recta intntentio*) yapılmalıdır. Yani savaşta, zevk için öldürme, yıkıcılık ve saldırganlık ortaya konulmamalıdır, aksine savaş sorunun çözümü açısından yürütülmelidir. Ve üçüncü olarak, savaşlar, eğer haklı/adil bir şeye hizmet ediyorlarsa adil ya da haklı olurlar (Dicke, 1996). Fakat haklı ya da adil olan nedir? Savaşı haklı bir nedene dayandırma, ahlaki olarak dinsel veya siyasal otoritenin kendi

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

bakış açısından gerekçelendirildiğinden, tarihsel süreçte yozlaştı ve savaşları sınırlandırıcı etkisini yitirdi.

Diğer taraftan, Ortaçağda barış konusunda ilk kapsamlı felsefi düşünceyi Augustinus'ta görürüz. Augustinus'a göre barışın dünyası, savaştan bağımsız bir dünya olarak tanımlanmalıdır. Haklı olanı da dahil bütün savaşlar kötüdür. Ama bununla birlikte savaşın kendisi barışla bağlantılı olarak düşünülebilir, çünkü barış niyetiyle savaş yapılır. Dolayısıyla barış, eğer savaşa karşıt olarak çözümlenirse, gerçek biçimde anlaşılabilir. Buna göre savaş, hiçbir zaman barışın sadece ötekisi olmaktan daha fazla değildir, ama barış savaşın salt ötekisi olmaktan daha fazladır. Çünkü "herhangi bir savaş olmadan bir barış vardır, ama her hangi bir barış olmadan savaş olmaz" (Augustinus, 1911, XIX, 13). Barış düzeni olarak dünya, "bütün şeylerin barışı-uyumu" olarak barışın evrenselliği, "evreni barışla idare eden" Tanrıda nihai temelini bulur. Dolayısıyla barış, dünya-düzeni olarak sadece "her tür ölümlü varlığın yararına olan ve barışı olanaklı kılan her şey üzerinde işleyen yasalar" temelinde anlaşılabilir. Gerçi burada barış, metafiziksel-ontolojik anlamda düzenli-durum olarak anlaşılabilir, ama aynı zamanda kendi kendini sürdürme yeteneğine sahip bir durum olarak anlaşılabilir. Dolayısıyla barış çok boyutlu bir kavram olarak huzur/dinginlik, anlaşma/uyum ve adalet kavramıyla birlikte düşünülmelidir.

Yeniçağ modern devletlerin oluşumuyla birlikte savaş-açma hakkı (*liberum jus ad bellum*) klasik uluslararası hukukun temel normlarından biri haline geldi. Bu norm, özellikle Hugo Grotius'un "Savaş ve Barış Hukuku Üzerine Üç Kitap" adlı eserde temel ifadesini bulmuştur (Dicke, 1996). Klasik devletler hukuku açısından bu haklı savaş-gerekçelerinin belirtilmesinin, ahlaki-politik bir boyutu vardır, ama herhangi bir hukuksal zorunluluk yoktur. Savaşa ilişkin hukuksal/yasal yaptırım, tarihsel-olgusal olayların gelişimine ve çeşitli uluslararası kurumların (Milletler Cemiyeti, Birleşmiş Milletler) oluşumuna bağlı olarak klasik uluslararası hukuktan modern uluslararası hukuka geçişle birlikte savaşın sınırlandırılmasına yönelik savaş hukuku (*ius in bello*), savaşçıların korunması (Lahey Hukuku) ve sivil halkın korunmasına (Cenevre Hukuku) yönelik oluşturulur. Bu anlamda, artık "...adil ve adil-olmayan savaşlar değil, yasal ve yasal olmayan, yani uluslararası hukuk açısından haklı ve haksız savaşlar vardır" (Habermas, 2007, 95). Ancak uluslararası kuralların, kurumların ve sözleşmelerin yaptırım güçlerinin yetersizliği nedeniyle, geleneksel haklı/adil savaş anlayışı pratikte geçerliliğini korumaktadır.

19. ve 20. yüzyıldaki endüstrileşmeyle birlikte silah teknolojisinin gelişimi, dünyadaki savaş görüntüsünü keskin biçimde değiştirdi ve kitlesel yok etmeleri beraberinde getirdi. Ancak bütün bu gelişmelerin öncesinde, daha 18. yüzyıldan itibaren felsefi ve siyasi anlamda insancıl bir savaş hukukunun kurulması çerçevesinde, buna karşı koyma arayışları ortaya çıktı. Bu anlamda, ulusal ve uluslararası alanda savaşın nedenlerini

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

ortadan kaldırmak ve her politik etkinlik açısından barışın amaçlanan iyi olması gerektiği anlayışı hakim olmaya başladı. Bu anlayış, Immanuel Kant'ın "Zum ewigen Frieden" makalesinde bugüne kadar ulaşamayan felsefi bir temellendirmesini ve siyasi-hukuksal ifadesini bulur. Kant'a göre barış, savaştan farklı olarak kurulması gereken bir durumdur. Kant için, barışın kurmak, adaletin buyruğudur ve her politikanın temel yasasıdır Barışın kuruluşu, insanların birbiriyle dışsal ilişkilerinin hukuksal olarak belirlendiği görevlerle özdeşir, yani şiddet ve imha etme yerine normlarla düzenlenen ve adil olan süreçler aracılığıyla uygar biçimde belirlenmesi gerekir (Dicke, 1996). Ancak Kant'ın, barışa ilişkin felsefi, siyasi ve hukuksal temellendirmesi kendi içinde bazı çelişkiler taşısa da, kuramsal ve pratik anlamda barışı odak noktası yapması bakımından önemlidir.

Çağdaş siyaset felsefesinde ve bilimsel akademik çalışmalarda, özellikle Kantçı ebedi barış anlayışı çerçevesinde, haklı/adil savaş ve adil/demokratik barış kavramları idealist ve realist yaklaşımlar tarafından gerekçelendirilmeye çalışılır. Demokratik/adil barış kuramına ilişkin tek (monadik) ve çift taraflı (dyadik) olmak üzere iki anlayış ortaya konulur. Tek yönlü bakış açısı, devlet biçimleri içerisinde demokrasilerin kendiliğinden barışçıl olduğunu iddia eder. Buna karşılık, çift yönlü bakış açısı, demokratik devletlerin birbirine barışçıl biçimde davranacağını varsayar. Diğer yandan, demokrasilerin kendilerini savunmaları gerektiğine ilişkin, demokratik devletlerin gerektiğinde askeri güç kullanımlarına ilişkin siyasi ve ahlaki içerimlere sahip haklı/adil demokratik savaş anlayışı ileri sürülür. Bu noktada, demokrasiler tarafından savunulan demokratik barış kuramı ve demokratik savaş kuramı birbiriyle çelişmektedir. Çünkü demokratik/haklı barış kuramının değer ve normları daha fazla güvenlik ve barış olanağı sağlarken, demokratik/haklı savaş kuramında bu değer ve normlar daha fazla şiddet ve güvensizlik temelinde gerekçelendirilir (Reinecke, 2006). Ancak ulusal ve uluslararası düzeyde, barış özlemini ve arzusunu dile getiren bütün söylemlere ve pratiklere rağmen, halen dünyada yerel, bölgesel ve küresel düzeyde bireysel ve toplu ölümlere yol açan savaş ve şiddet olayları bütün hızıyla sürmektedir. Şiddetin birçok tanımı vardır; bunlardan biri de belli bir gruba veya kişiye yönelik açık veya örtülü biçimde zor ya da güç kullanmaktır. Bu anlamda, açık biçimde belli bir gruba veya kişiye yönelik doğrudan şiddet ya da güç uygulamak, bedensel veya fiziksel şiddetle aynı anlama gelmektedir. Diğer yandan, örtülü anlamda dolaylı veya yapısal şiddet ise, yoksulluk, sömürü, ayrımcılık, sosyal adaletsizlik, demokratik olmayan söylem ve pratikler biçiminde ortaya çıkmaktadır. O halde ne doğrudan ne de dolaylı şiddet veya baskı olduğu sürece, herhangi bir barıştan söz edilemeyecektir.

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

Kaynakça

Aristoteles (1993), *Politika*, Çev. Mete Tunçay, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Augustinus (1911-16), *Zweiundzwanzig Bücher über den Gottesstaat*, Çev. Alfred Schröder, <https://www.magia-metachemica.net/>. (Er. Tar. 23.07.2018).

Dicke, K., (1996). *Der Krieg als Lehrmeister des Friedens?*, Institut für Politikwissenschaft, Friedrich-Schiller-Universität Jena; ISBN: 3-9805570-0-6.

Habermas, J., (2007). *Bölünmüş Batı*, Çev. Dilman Muradoğlu, İstanbul: YKY Yayınları.

Kranz, W., (1994). *Antik Felsefe*, Çev. Suad Y. Baydur, İstanbul: sosyal Yayınlar.

Reinecke, S., (2006). *Demokratischer Frieden und Demokratische Kriege?*, Technische Universität Braunschweig, Institut für Sozialwissenschaften, Magister Politikwissenschaft.

KUTUPLAR: GÖÇMENLERİN YENİ MEMLEKETİ

Sibel KİBAR

Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Felsefe Bölümü

skibar@kastamonu.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Göçmenler, Vatandaşlık, Kutuplar, Negatif-Pozitif Ödev, Toplum Sözleşmesi

Göçmenlerin hukuki statüleri onların ahlaki statülerinden bağımsız tartışılmamalıdır. Bu konuda genel olarak iki karşıt kamptan söz etmek mümkün: ilki, göç edilmek istenilen zengin devletlerin sınırlarını koruma hakkı olarak genellenebilecek yaklaşımlar; ikincisi de, bütün insanların eşit olduğundan hareketle, göçmenlerin yaşama hakkı başta olmak üzere temel haklarının korunması için sınırların açılması. İlk kampta yer alan argümanlara daha yakından bakarsak, göç edilmek istenilen ülkenin vatandaşları o ülkede belki de asırlarla ölçülen sürede bir medeniyet, kültür inşa etmişlerdir. Bambaşka coğrafyalardan ve kültürlerden gelecek olan göçmenlerin mevcut kültüre zarar vermelerini istemiyor olabilirler.

Bu çalışmada, günümüzde giderek sayıları artan göçmenlerin içinde buldukları çıkmaza ve yaşadıkları sorunlara ilişkin bir çözüm arayışına gidilmiştir. İçerisinde bulunduğu koşullarda yaşamını güvenli bir şekilde sürdüremeyecek veya sürdürmek istemeyen insanların göç etmek istemesi, temel bir haktır. Evrensel İnsan Hakları Bildirgesinin 14. Maddesi “herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı” olduğunu tanıır. Ancak, devletlerin sınırları ve haklı ya da haksız yürürlükte olan göçmenlik politikaları bu hakkı tanımamaktadır. Başka ülkelere hali hazırda yasal ya da yasal olmayan yollarla sığınmış olan ve hatta mültecilik ve vatandaşlık dahil çeşitli statüleri elde etmiş olan göçmenlerin sorunlarının bittiği söylenemez. Dolayısıyla, göç etmek isteyenler için kapılar açılrsa bile içeride pek çok sorun onları beklemektedir. Özellikle ilk kuşak göçmenler vatandaşlık alsalar bile, o ülkenin diline, kültürüne, kamusal yaşamına uyum sağlamakta zorlanacaklardır. Bu nedenle bu çalışmada, “göç hakkı tanınmalı mı tanınmamalı mı?” veya “sınırlar açılmalı mı açılmamalı mı?” ikilemelerinin dışında başka bir yolun daha olduğu gösterilecektir.

Dünya üzerindeki tüm göçmenlere sahipsiz bir bölge olan Kutuplardan yer verilmelidir. Kuzey Kutbunda (Arktik) 4 milyon yerli insan yaşamaktadır ve bu bölgede binlerce yıldır insan toplulukları yaşamlarını sürdürmektedir ama Güney Kutbunda (Antarktika) yerliler yoktur. Arktik, Kuzey Kutunun belli bölgesini içerisinde alan sekiz ülke (Kanada, Danimarka/Grönland, Finlandiya, İzlanda, Norveç, Rusya Federasyonu, İsveç ve Amerika Birleşik Devletleri) tarafından sahiplenilmektedir. Antarktika

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

üzerinde de sahiplik iddiaları vardı ama 1961’de imzalanan bir antlaşmayla Güney Kutbunun yalnızca barışçıl amaçlarla kullanılabilceği ve isteyen her ulusun bölgede bilimsel araştırma yapabileceği güvence altına alındı. Arktikte insan topluluklarının yaşamı sürdüğü için, göçmenlerin de orada yaşayabilmeleri ekonomik ve coğrafi açıdan daha uygun görünmektedir ama o bölgede hak iddia eden devletler buna yanaşmazlarsa, göçmenlere Antarktika’dan yer verilmelidir. Hangi kutbun uygun olduğu zaman içerisinde çözülebilecek bir konudur.

Şu anda çözülmesi gereken ilk sorun, dünya devletlerinin ve özellikle de kutuplar konusunda hak iddiası olan veya orada etkin bir şekilde bilimsel faaliyetlerini yürüten devletlerin böyle bir çözüme neden ikna olması gerektiğidir. Bu konuda Thomas Pogge’nin küresel açlık ve yoksulluk için önerdiği çözümden destek alınabilir. Pogge, dünya üzerindeki doğal kaynakların hepimize ait olduğu düşüncesinden yola çıkarak, bu doğal kaynakları kullanan ve işleten devletlerin veya şirketlerin, açlığı ve yoksulluğu bitirmek üzere oluşturulan bir fona kar payı aktarmaları gerektiğini savunur. Küresel yoksullukla mücadelenin özellikle zengin devletlerin ödevi olduğunu iddia eder. Bugünün zengin ve yoksul devletlerine baktığımızda, bu devletlerin sırasıyla geçmişin sömürgeci ve sömürülen bölgeleri olduğu görülür. Dolayısıyla, zengin devletler negatif ödevlerini ihlal etmiş bugünün yoksul olan bölgelerini geçmişte (ve belki hala bugün de) sömürmüşlerdir. Negatif ödevimiz bir başkasına zarar vermemektir, o halde açlığı durdurmak için elimizden geleni yapmalıyız. Ayrıca, pozitif ödevimiz gereği de, aç ve ciddi yoksulluk koşullarında yaşamlarını sürdürmeye çalışan insanlara yardım etmemiz gerekir. Aksi takdirde, Peter Singer’ın dediği gibi “ahlaki canavarlar” a dönüşürüz.

Bu argümanlar doğrudan ülkelerindeki savaştan kaçan göçmenlere yönelik ödevlerimizin yerine getirilmesi konusunda da geçerli. Öyle ya da böyle bugün göç edilmek istenilen Kuzey Batıdaki ülkeler Ortadoğu’daki savaştan, en hafifiyle silah sağladıkları için sorumlular. Öte yandan, savaştan kaçan birisine kapımızı kapatmamamız insani bir sorumluluğumuz olmalı. Dolayısıyla, hem negatif hem de pozitif ödevimiz gereği, göç etmek isteyen insanlara yardım etmeliyiz. Ancak sığınmacıların çeşitli ülkelere dağıtılmaları, ne onlar açısından ne de o ülkelerin yerli vatandaşları sorunu çözmez; aksine, farklı sorunlara yol açıyor. En başta, sınırların açılması, şu an güvenli sayılan ülkelerin güvenliğini ve o ülkelerdeki vatandaşların yaşam hakkını tehdit ediyor. Ayrıca, yukarıda da belirtildiği üzere, özellikle ilk kuşak göçmenler bir başka ülkede hangi statüyü elde ederlerse etsinle hep “sığıntı” olarak kalacaklar. Bu nedenle, kimsenin olmayan bir kara parçası üzerinde, kendi ülkelerini kurmalılar.

Yakın tarihte bunun iki farklı örneği deneyimlendi. İkinci Dünya Savaşı esnasında yaşanan soykırımın en büyük mağdurlarından olan Yahudilere Birleşmiş Milletler tarafından İsrail devletinin kurulabilmesi için Filistin’den toprak verildi. Dolayısıyla,

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

savaş, insanlık dışı muamele, siyasi baskılar, yoksulluk gibi nedenlerle vatandaşı oldukları ülkeden çıkıp, başka ülkelere göç etmek isteyenlere de aynı fırsat tanınabilir. Bugünkü göçmenler Yahudilerin yaşadıkları soykırımı yaşamamış olsalar da, yaşamlarını buldukları coğrafyada sürdürebilmeleri epey zor. Birleşmiş Milletler sorumluluk yüklenip, tüm devletlerin kabul edilen Kutuplardan, göçmenlerin yeni bir ülke kurabileceği bir yer gösterebilir. Bu yukarıda açıkladığım gerekçelerle tüm dünya devletlerinin dolayısıyla Birleşmiş Milletlerin hem negatif hem de pozitif sorumluluğunu yerine getirebileceği bir ödevdir.

İkinci deneyim, Eski Kıtanın pek çok ülkesinden Kuzey Amerika'ya göç edenler tarafından Amerika Birleşik Devletleri'nin kurulması. Başlangıçta farklı dillere, mezheplere, kültürlere, geleneklere sahip bu insanlar yepyeni ilkeler etrafında bir araya gelip, herkesi kapsayan bir anayasa oluşturdular. Kutuplarda kurulacak bu yeni devlet dünyanın farklı coğrafyalarından gelen farklı kültürlere, dinlere, dillere sahip insanların ortaklaşa belirleyeceği ilkelerle oluşturulmuş bir sözleşmeyle kurulabilir. Bu sözleşme, siyaset felsefesinin bunca deneyimini göz önünde bulunduracağı için, ABD'dekinden çok daha iyi olacaktır. Toplum sözleşmesinin yeni ve canlı bir deneyine tanıklık edebiliriz.

Bu öneriye çeşitli itirazlar gelebilir: dünyanın zengin ve güçlü devletlerin kutupları kimseye bırakmak istemeyecekleri; göçmenlerin kutuplar gibi zor iklim koşullarına sahip, üstelik kendi yaşam koşullarına hiç benzemeyen bir coğrafyaya göç etmek istemeyecekleri; kurulacak devletin hangi temeller üzerinde inşa edileceği; göçmenlerin geçimlerini kutuplarda nasıl sağlayacakları; yeni coğrafi koşullara biyolojik ve kültürel uyarlanma sorunları yaşayacakları; muhtemel alerjiler vb. Bu sorulara çalışmanın sınırları içerisinde yer verilecektir.

SAVAŞI BAŞLATAN SÖZ: PROPAGANDADA UYGULANAN SEMANTİK ŞİDDET ÜZERİNE

Svitlana NESTEROVA

Dr. Öğr. Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

svitlanane@gmail.com

Anahtar Kelimeler: Semantik Şiddet, Propaganda, Savaş, Dil

Savaşı başlatan silahlar değil, sözlerdir. Savaş, aklımızda düşman simgesinin yaratılmasıyla ve onu öldürmek isteğimizle başlar. Tetiklerin çekilmesi peşi sıra gelir. Birçok savaşta ortalığı birden saran düşmanlığın, kinin ve saldırganlığın; siyasi söylemle ve halklar üzerinde ustalıkla ve planlı biçimde yapılan propaganda aracılığıyla yayıldığını görmekteyiz. Propaganda; insanların fikirlerini, duygularını ve eylemlerini yönlendirmek üzere geliştirilen çeşitli teknikler aracılığıyla düşman imajının oluşturulmasını sağlamaktadır. Bu çalışmada, propagandada kullanılan dilsel söylemin özellikleri analize tabi tutularak, sıkça uygulanan “sözleri çarpıtma ve tahrip etme” tekniği, önerdiğimiz “semantik şiddet” kavramıyla açıklanmaya çalışılacaktır. Semantik şiddet, öncelikle kavramlara uygulanan şiddettir; kavramların geleneksel ve alışagelmış anlamlarına, tanımlarına, çağrışımlarına ve semantik bağlamlarına yönelik yapılan değişikliktir. Semantik şiddet, fiziki şiddeti tetikleme veya meşrulaştırma sürecinin sadece bir aşaması olduğu için, söz konusu kavramın analizine başlamadan önce, genel olarak onun bu süreçte nasıl bir yer aldığını görmek önem taşımaktadır.

Semantik şiddetin, özellikle düşmanı ötekileştirmeye yönelik çeşitli terör tekniklerinde kullanıldığını tespit etmekteyiz. Bunlar arasında, başta bazı birey veya insan gruplarını şeytanlaştırma, insansızlaştırma, nötrleştirme veya şeyleştirme gibi teknikler yer almaktadır. Bu tür teknikler, genel olarak bir grubun üyelerinin diğer bir grubun üyelerini insandan daha aşağıda, hatta insan türü dışında bir yaratık olarak görmesini sağlar. Şeytanlaştırma, düşmanı veya istenmeyen topluluğu dehşet verici bir kötülük imgesi olarak algılanmasına hizmet eder; insansızlaştırma, belirli kişiyi veya insan gruplarını yok edilmesi gereken parazitler olarak görür. Şeytanlaştırma korku ve savunma mekanizmalarını tetiklediği halde, insansızlaştırma küçümseme ve hor görmeyi sağlar. Böylece, şiddete maruz kalan kişi, insan türüne layık olmayan ve dolayısıyla da insanî muameleye tabi tutulması gerekmeyen bir varlık olarak algılanmaktadır. Bu teknikler, genellikle şiddeti meşrulaştırmak, insanların vahşet ve zulme karşı duyarlılığını körleştirmek, toplumsal kargaşanın derin ve devamlı olmasını sağlamak amacıyla uygulanmaktadır. Ayrıca bu teknikler, iktidarın hedefleri doğrultusunda gerginlik ve karşılıklı nefret, kin ve öç alma gibi kalıcı hislerin

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

uyandırılmasına hizmet eder. Yukarıda bahsedilen tüm teknikler tehdit ve şiddet dilini kullanır ve dilsel düzlemde başlar.

Ötekileştirmenin, ilk ve kuşkusuz en önemli aşaması semantik düzlemde gerçekleşiyor. Semantik şiddeti, siyasi amaçlar doğrultusunda alışagelmış kavramların anlamlarının çarpıtılması olarak tanımladık. Göstergibilimsel bir yaklaşımla konuya baktığımızda, gösteren ile gösterilen, ses (imaj) ile onun göndermede bulunduğu anlam arasında yeni yapılanmalar söz konusudur. Nesnelere ile isimler arasındaki ilişkiler değişmediği halde, isim ile onun temsil ettiği kavram arasındaki bağlantılara müdahale edilir ve isme yeni bir anlam veya çağrışım yüklenir. Başka bir deyişle, isimlerin anlamı, tanımı, belirleyici özellikleri ve vurguları değişmektedir. Bazen anlamlar tamamıyla tersine döner, bazen de kolay kabul görmesi için kısmen değiştirilerek hakikat payını da içerir. Propagandanın sözleri, bizim beklentilerimize veya ideallerimize uyarsa, bize söylenene kolay inanırız. O, artık bizim dünya görüşümüzü, kimliğimizi ve eylemlerimizi biçimlendiren kanımız haline gelir. Genellikle değişiklikler, olumsuz çağrışımlara yol açacak şekilde yapılmaktadır.

Kavramların içeriğinin değiştirilmesi genellikle yeniden tanımlama yoluyla yapılır. Klasik yöntemde göre yapılan tanımlama, şeylerin bir dizi benzerliklerinin ve farklılıklarının tespit edilmesiyle ve buna dayanarak nesnenin ilgili sınıfa dahil edilmesi yoluyla yapılmaktadır. Bu açıkça gösteriyor ki ayrımcılık, dışlama, ötekileştirme, mantığımızın ve dilimizin bir üslubudur. Tanımlama gibi anlamlandırma süreci de, belirli ölçüde şiddet içermektedir. Adlandırmak, nesnelere isim koymak ve bu şekilde dünyayı kullanılabilir ve anlaşılır hale getirmek için 'kurucu öznenin' hakkı ve ayrıcalığıdır. İsim vermek, bilmektir; daha doğrusu tanımak ve tanıtmaktır. Ancak bu işlemin ontolojik bir boyutu da bulunmaktadır: İnsan, eşyaya isim vererek onun varlığını dünyaya duyurmaktadır. Diğer yandan, bir nesne veya olgudan ad alarak onu söylemin dışında bırakmak; o şeyin varlığını zedelemektedir. Aynı şekilde, insanları özel isimlerinden mahrum bırakarak onları anlam düzleminde yok ediyoruz. Toplama kamplarındaki ve ceza evlerindeki tutuklulara isim yerine bir sayı konması bu tür şiddetin örneğidir. Dolayısıyla, isim ve isimlendirme, her bireyin kimliğinin oluşturulmasında olağanüstü bir rol oynadığı için, isimler/kimlikler ile ilgili herhangi bir oynama büyük bir dikkatle yapılmalıdır. Bu anlamda, lakap takma, hakaret ve iftira uygulanan semantik şiddetin yaygın örneklerini oluşturmaktadır.

İdeolojik söylemin içeriğinin, kendi içinde mantıklı, tutarlı ve uyumlu olması gerekir. Ancak onun olgusal gerçeklikle örtüşmemesi çok fazla önem taşımaz. Yapılan araştırmalar, sembolik (dilsel) düzeyin, nesnel gerçeklik üzerinde hakimiyet kurduğunu ortaya koymaktadırlar. Sözün etkisi veya hatta büyüğü o kadar büyük ki, dinî buyruklara, ahlakî kurallara, hukukî yasaklara ve hatta içgüdülere üstün gelmektedir. Semantik düzeyde yapılan müdahalelerle, kavramların içeriklerinin değişmesiyle ve

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

dilsel kodlarda anlamların kaymasıyla, aynı dili konuşan ama farklı ideolojik perspektiften bakan kişiler arasında bir diyalogun gerçekleşmesi ve herhangi bir anlaşmanın sağlanması imkânsızdır. Dilin yozlaştığı ve faydasız kaldığı yerde, fiziki şiddetin dışında başka bir etkileşim yolu kalmaz. Ne var ki savaş, son düşmanın ölümü ile bitmez, kalbindeki acının ve kinin dinginleşmesiyle biter. Bu nedenle, sözle başlayan savaş, sadece söz durdurabilir. Ve bu söz yapıcı ve gerçekçi olmalıdır. Kalıcı bir barış inşa etmek istiyorsak, çarpıtılmış toplumsal retorikğin değiştirilmesi gerekiyor. Ölümü ve ölmeyi öğreten, silahı ve şiddeti sevdiren, başkasının olduğu kadar kendi hayatını önemsizleştiren retorikten vazgeçmek şarttır. Çünkü savaş propagandası, ülkelerin sınırlarını tehdit ettiği gibi, yaşamın değerini hiçe saymakta, düzeni alt üst etmekte, ahlakın, bilginin ve sağduyunun temelini de ortadan kaldırmaktadır.

Çalışmamızda, başta Arendt, Foucault ve Baudrillard gibi düşünürlerin eserlerine dayanarak, göstergebilimsel ve semantik analiz teknikleri temelinde “semantik şiddet” uygulamasının mekanizması ve koşulları araştırılacaktır. Ayrıca yapılan teorik araştırmanın pratik bir uygulaması olarak, Rusya-Ukrayna Çatışması esnasında kullanılan ve çok kısa zaman içinde iki dost halkın birbirine düşman duruma gelmesine neden olan ifadelerin analizi yapılacaktır.

LİBERAL BİR TOPLUMSAL BİRLİK TAHAYYÜLÜ: JOHN RAWLS VE TOPLUMSAL BİRLİĞİN TEMELİ OLARAK ADALET

Tuğba SEVİNÇ

Dr., Bahçeşehir Üniversitesi

sevinc.tugba@gmail.com

Anahtar Kelimeler: Rawls, Adalet, Toplumsal Birlik, Cemaatçiler

Rawls, *Bir Adalet Teorisi* adlı kitabında toplumsal birliğin temelini vatandaşların üzerinde rasyonel olarak anlaştığı adalet ilkelerinin oluşturacağını öne sürer. (Rawls, 1985) Rawls'a göre günümüzün çoğulcu demokrasilerinde devletlerin birliği artık ulus, etnik köken, gelenekler, kültürel değerler, din ya da belirli bir 'iyi yaşam' anlayışı üzerinden tesis edilememektedir. Bu kategoriler birleştirici olmaktan ziyade bölücü ve ayrıştırıcıdır. Rawls'a göre, bu açılardan çoğul unsurlardan oluşmuş devletler ancak vatandaşları siyasi ve toplumsal yapılarını düzenleyecek adalet ilkelerinde anlaştıkları ölçüde birliklerini tesis edebilirler ve süreklilik sağlayabilirler. Fakat Rawls'a göre adaletin ne şekilde tesis edileceğine dair bir uzlaşım ancak 'orijinal pozisyon'da ('başlangıç durumu'nda) bir bilinmezlik perdesi arkasında, yani bireyler onları birbirinden ayıran toplumsal kategorilerden (ekonomik sınıf, etnik köken, din, ırk, cinsiyet, yetenekler, kapasiteler ve siyasi fikirler) sıyrılabildikleri sürece mümkündür. 'Başlangıç durumu'nda bireyler bir devletin vatandaşı oldukları ve toplumdaki iş birliğine üretken bir biçimde katkıda buldukları genel bilgisi dışında kendilerine dair başka hiçbir bilgiye -toplumdaki yer ya da statü, doğal yetenek ya da kabiliyetler, zekâ, mizaç (çekingin ya da atılgan), fiziksel kuvvet, cinsiyet vb. - sahip değildirler. Amaçları ise üyesi oldukları toplumun kurumlarını ve işleyişini düzenleyecek temel adalet ilkelerinin ne olacağına karar vermektir. Rawls bu şekilde kısıtlanan her rasyonel kişinin iki adalet ilkesi üzerinde karar vereceğini ileri sürer. Burada bireylerin bir araya gelerek karar verdiği bir toplumsal sözleşmeden ziyade, her bireyin kendi başına karar verdiği, ama herkesin aynı ilkeler üzerinde karar kıldığı hipotetik bir durumdan bahsedilmektedir. Özetle, birinci ilke, herkesin eşit ve en kapsamlı özgürlük ve haklara sahip olacağı; ikinci ilke ise toplumdaki maddi eşitsizliklerin en az avantajlı durumda olanların en fazla yararına olacak şekilde düzenlenmesi ve adil fırsat eşitliğinin sağlanmasıdır.

Rawls'un Cemaatçi (Communitarian) eleştirmenlerine göre (özellikle Michael Sandel ve Charles Taylor), sadece temel adalet ilkeleri üzerinde sağlanan rasyonel bir uzlaşmaya dayanan Rawls'çu toplumsal birliktelik fikri soyuttur ve bu nedenle de işe

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

yaramayacaktır. Adalet üzerinde bu derece soyut bir uzlaşma ne vatandaşlarda etkin bir toplumsal aidiyet ve birliktelik duygusu yaratabilir ne de onları toplumun iyiliği ve devamlılığı için gerekli fedakârlıkları üstlenme konusunda motive edebilir. Cemaatçiler'e göre, bireylerin bir gruba ya da topluma aidiyet hisleri ancak somut ve tarihsel bir çerçevede mümkündür. Bireyler ideallere ya da ilkelere soyut olarak değil, tam tersine içlerinde buldukları, yaşadıkları ve bir anlamda soldukları kültürün içinde somutlaştıkları ölçüde aidiyet duyabilirler. (Sandel, 1984) Cemaatçiler'e göre, ancak bu şekilde oluşmuş bir aidiyet ve birliktelik hissi bizi Rawls'un adalet ilkelerinin talep ettiği (özellikle fark ilkesinin talep ettiği, yani toplumsal ve ekonomik eşitsizliklerin, toplumda en az avantajlı durumda olanların en fazla yararına olacak şekilde düzenlenmesi ilkesi) toplumsal düzenlemeleri hayata geçirmemiz konusunda motive edebilir. Cemaatçiler'e göre, Rawls'un adalet prensiplerinin onun tahayyül ettiği soyut toplumsal aidiyet fikri çerçevesinde hayata geçirilmesi (yaşaması) mümkün değildir. (Taylor, 1995)

Bu makalede, Cemaatçiler'in yerinde bir noktaya vurgu yaptıklarını, fakat Rawls'un 'başlangıç durumu'nu ve genel olarak toplum anlayışını eksik (ya da yanlış) okumalarından kaynaklanan hatalı bir sonuca ulaştıklarını ileri süreceğim. Cemaatçiler'in bir anlamda sınırlı bakışına göre toplumsal birlik ancak ulus, millet, kültür, tarihsel süreklilik, din ya da dil gibi ortak paylaşılan somut, tarihsel temeller üzerinde kurulabilir. Ancak bu somut temellerin üzerinde yükselen bir 'aidiyet' hissi bireylerde toplumun devamlılığını sağlayacak fedakârlıkları (vergi vermek ya da askerlik yapmak gibi) yapma isteğini doğurabilir. Bu açıdan baktıklarında Rawls'un teorisi 'fark ilkesi'nin talep ettiği toplumdaki refahın yeniden dağıtımını yoluyla sağlanacak adalet (*redistributive justice*) için gerekli olan dayanışma ruhunu üretmeyecektir. Fakat ileri süreceğim üzere, Rawls başka bir toplumsal birlik kaynağına daha yaslanmaktadır ve 'fark ilkesi' daha çok bu fikir üzerinden temellendirilir. Cemaatçiler kanımca Rawls'un adalet teorisinin bu kısmını sistematik bir şekilde göz ardı ederler. Aşağıda değineceğim üzere Rawls'un dayandığı diğer fikir, yani toplumsal birliğin toplumda süregiden üretken ilişkiler üzerinden kavramsallaştırılması asıl olarak Marx'da bulunmaktadır. Toplumsal birliğin inşasında 'birlikte ve birbiri için üretme eyleminin' göz ardı edilmesi sadece Cemaatçiler'e özgü değildir ve son dönem siyaset felsefesinde daha yaygın bir ilgi kaymasına tekabül etmektedir. Zaten Rawls'un kendisi de *Siyasal Liberalizm* kitabında bu üretim ilişkileri temelli fikri terk etmese de geri plana atacak ve daha ziyade liberal devletin değerler çoğulluğuyla (*value pluralism*) nasıl baş edebileceğine odaklanacaktır.

Rawls öncelikle toplumu bireylerin karşılıklı fayda sağladığı 'üretken bir iş birliği' (*productive cooperation*) olarak görür. 'Başlangıç durumu'nda bireyler toplumsal iş birliğine üretkenlikleri ile katkı sağladıklarını bilirler. Onların toplumdan talep ettikleri,

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

ya da daha doğru bir ifadeyle, toplumsal iş birliği sonucu ortaya çıkan toplumsal üründen talep ettikleri pay (hak) bu üretime katkıda bulunuyor olmalarında temellenir. Rawls toplumu Durkheim'cı ve hatta Marx'cı bir şekilde karşılıklı iş birliği içerisinde birlikte üreten bireylerin 'birliği' olarak görür. Dolayısıyla, Rawls toplumda bireylerin 'bir arada' ve 'birbirleri için' ürettiyor olmalarından doğan ve birbirlerine karşılıklı bağımlı (*interdependent*) olmaları gerçeği ile güçlenen bir 'kader birliği' fikrini kullanır. Bu şekilde, 'başlangıç durumu'nda bireyler bir anlamda soyut olmaktan çıkar, topluma katkı sağlayan üretken bireyler haline gelirler. Bu husus Rawls'ın en az avantajlı toplumsal kesimden ne anlaşılması gerektiğini söylediğinde açıktır. Rawls'a göre, toplumdaki en az avantajlı bu grup işsizler sınıfı değildir ya da engelli bireylerden oluşmaz. Bu grup tam olarak düşük gelirli işçi sınıfına tekabül eder. Ve 'fark ilkesi'nde ifade bulan adalet fikri de tam burada anlam kazanır. 'Fark ilkesi'nde talep edilen adil paylaşım bireylerin toplumun daha az avantajlı olan üyelerine karşı bir yardımı (sadakası) değil, ya da toplumdaki avantajlı durumlarını sürdürebilmek için vermek zorunda kaldıkları bir taviz değil, tam tersine az avantajlı olanların da toplumsal iş bölümüne aktif olarak katkıda bulunmasından kaynaklı 'hak'larıdır. Cemaatçiler, Rawls'daki bu toplumsal birlik fikrini kendi tek yönlü bakışları nedeniyle gözden kaçırmışlardır. Bu makale, Rawls'un bu yönünü vurgulamayı ve tartışmayı amaçlamaktadır.

AGONİSTİK SİYASETİN İKİLEMİNİ ANLAMAK: ÇATIŞMACILIK İLE DÜZEN İHTİYACI ARASINDAKİ GERİLİME DAİR

Uğur AYTAÇ

Doktora öğrencisi, Amsterdam Üniversitesi, Siyaset Bilimi Bölümü (Siyaset Kuramı Kürsüsü)

u.aytac@uva.nl

Anahtar Kelimeler: Chantal Mouffe, Agonizm, Kapitalizm, Radikalleşme, Anaakımlaşma

Bu sunumda Chantal Mouffe'un realist siyaset felsefesi çerçevesinde teorik bir ikilemi tartışmayı amaçlıyorum. "İkilem" kavramını siyasetin içsel mantığından türetililebilecek iki temel eğilim arasındaki uyumsuzluk anlamında kullanıyorum. İddiaya göre, kapitalist üretim biçiminin hakim ekonomik rejim olduğu toplumsal koşullarda alternatif hegemonya kurma arayışlarını içeren *agonistik siyasetin* çatışmacı karakteri ile çatışmaların yıkıcılaşmasının önüne geçen düzen koruyucu eğilimleri arasında aşılması güç bir ikilem bulunmaktadır. Söz konusu ikilem, Mouffe'un ekonomik reform programı ile kapitalistlerin ekonominin temel işleyişinden gelen orantısız gücü arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanmaktadır. Önerilen reform programı toplumun kapitalist sınıf üzerinde hegemonya kurmasına yetecek kadar radikal değildir. Reform programının uygulandığı koşullarda kapitalistlerin hakim üretim süreci dolayısıyla sahip oldukları güçle direnmeye geçmesi ve *ekonomik düzen* koşullarının (sonrasında *siyasal düzen* krizine de neden olacak biçimde) altını oyması son derece olasıdır ve tarihsel örneklerle desteklenmektedir (Block, 1987, s. 173). Böyle bir durumda çatışmaların yıkıcılaşması tehlikesi ortaya çıkmakta ve reform programı ile düzen ihtiyacı arasında bir uyumsuzluk doğmaktadır. Bu ikilem, agonistik siyaset taraftarlarını daha da radikalleşme ya da anaakımlaşma arasında bir tercihe zorlamaktadır.

Mouffe, "siyasal" ve "siyaset" kavramları arasında yaptığı ayrımınla çatışma ve düzen arasında dengeli bir ayrım kurar. "Siyasal", toplumların kurucu bir özelliği olarak çatışmalılığa işaret ederken; "siyaset", bu çatışma bağlamında düzen yaratma ve bir arada yaşama imkanlarını oluşturan kurum ve pratikler bütünüdür (Mouffe, 2005, s.9). "Siyasal" aynı zamanda çatışmaların hegemonik niteliğine de vurgu yapar. Toplumdaki siyasal çatışmalar belli kesimlerin ya da görüşlerin sistematik olarak dışlandığı, dezavantajlı hale getirildiği hegemonik düzenlerin oluşumuna sebebiyet verir (Mouffe, 2005, s.17). Mouffe, agonistik siyaset önerisi ile toplumlardaki çatışma ve düzen arayışı eğilimlerini bir araya getirmiş, çatışmacı siyaset tarzının ortak bir siyasal paydada, barış içerisinde gerçekleştirilebileceği normatif bir tasarım sunmuştur. Agonistik siyaset,

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

siyasal düzeni tehdit eden yıkıcı düşmanlıkların yerini sınırlandırılmış siyasal rekabete bırakmasıdır. Mouffe'a göre antagonizmaların (yıkıcı düşmanlık) agonistik (kontrollü gerginlik) siyasete dönüştürülmesi, hegemonik güç mücadelelerinin toplumsal barışın altını oymadan sürebilmesinin yegane yoludur.

Agonistik siyasetin düzen ve çatışma arasında kurduğu bu dengenin ekonomik mücadelelerdeki geçerliliğine ilişkin bir değerlendirmede bulunmak için Mouffe'un ekonomi alanındaki önerilerini ve siyaset ufkunu değerlendirmek gerekiyor. Agonistik siyaset bağlamında neoliberal küreselleşme rejimine karşı sunulan başlıca reform önerileri şunlardır (Mouffe, 2000, s. 126; Mouffe, 2013):

- i) Çalışma gününün kısaltılması ve çalışanlar arasındaki gelir eşitsizliğinin azaltılmasına dönük kurumsal reformlar,
- ii) Özel sektörü dengeleyici dev kamu yatırımları,
- iii) Vatandaşlık Geliri (Evrensel Temel Gelir) uygulaması,
- iv) Serbest ticaret ve ekonomik küreselleşmenin diğer unsurlarının sınırlandırılması.

Yukarıda görüldüğü gibi reform önerileri gelir bölüşümü ve uluslararası ekonomi politik düzlemde korumacılık odaklıdır. Aynı zamanda söz konusu reform önerileri hakim neoliberal küreselleşme düzenine karşı farklı toplumsal kesimlerin çıkarlarına ağırlık veren, çatışmacı bir siyaset tarzını yansıtmaktadır. Bununla birlikte, kapitalist mülkiyet ilişkileri ve eşitsiz sermaye (servet) birikimi gibi sistemin doğasından kaynaklanan güç eşitsizliklerine ilişkin somut reform önerileri göze çarpmamaktadır. Yani, söz konusu reform ufku, düzenden aşırılıkçı bir kopuş gerçekleştirmemekle birlikte çatışmacı nitelikleri muhafaza ederek yukarıda ifade edilen agonistik siyaset tarifiyle uyumlu bir çizgi benimsemiştir. Agonistik siyaset taraftarları programlarının geleneksel sosyal demokrat taleplerden daha keskin ve yenilikçi olduğunu ifade ederek, önerilerini "radikal reformist" olarak nitelemektedirler.

Ancak, Mouffe'un ekonomik reform ufku kapitalist sınıf üzerinde hegemonya kurmaya yeterli değildir. Eğer bir toplumsal düzende kapitalist sınıf üyeleri ekonomik işleyişi altüst edecek ve bu vesileyle siyasal düzenin altını oyabilecek güce sahipse, toplumun geri kalanı kapitalist sınıf üzerinde etkin bir hegemonya kuramamıştır diyebiliriz. Böyle bir durumdaysa, reform taleplerinin kapitalistlerin siyasal-ekonomik direnişiyle karşılaşması ve orta vadede tümüyle altının oyulması işten bile değildir. Yukarıda bahsi geçen reformlar bağlamında bakacak olursak, kârlılığı tehdit eden (serbest ticaret kısıtlaması), işçi sınıfının pazarlık gücünü arttıran (Vatandaşlık Geliri uygulaması) ve gelir dağılımını radikal bir biçimde düzeltme girişiminde bulunan bir reform hamlesine

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

karşı kapitalist sınıf üyeleri kolektif olarak yatırım durdurma ve üretim hacmini düşürme gücüne sahiptir. Servet eşitsizliğinden dolayı kapitalistler atıl durumdaki sermayelerine dayanarak yaşam standartlarını ve toplumsal konumlarını koruma imkânına sahipken, toplumun diğer kesimleri oluşan ekonomik kriz neticesinde işsizlik ve yoksulluğa maruz kalacaktır. Böylesi bir kriz ortamının uzaması beraberinde siyasal krizi getirecek ve agonistik siyasetin temel direklerinden biri olan düzen vurgusunun altını oyacaktır. Dolayısıyla, kapitalist sınıf tam anlamıyla hegemonya altına alınamadığından, sol siyasetin çatışmacı-reformist taleplerini sürdürmesi ile asgari düzen koşullarını korumak arasında büyük bir gerilim ortaya çıkmaktadır. Dahası, reform taleplerinin mevcut haliyle sürdürülebilirliği de olanaklı görünmemektedir. Kapitalistlerin yatırım ve üretim hacmi üzerindeki yapısal güçlerini ortadan kaldırmadan, bölüşüm odaklı radikal reform paketlerinin karşı-reformist ekonomik baskıya dayanabileceğini beklemek makul değildir. Bölüşümün gerçekleşebilmesi için önce gelirin ortaya çıkması gerekir. Yatırım ve üretimin durduğu koşullarda, toplam gelir düzeylerinde ciddi bir gerileme olacağı ve bu da vergilendirilebilir kaynakları azaltacağı için, gelire ilişkin bölüşüm politikaları boşluğa düşecektir.

Sunduğum eleştiriye karşı Mouffe'un reform programının ikinci maddesi ile savunmaya geçmek mümkündür. Buna göre, kapitalistlerin yatırım ve üretim hacmi üzerindeki gücünü kullanması halinde oluşacak ekonomik daralma büyük çaplı kamu yatırımlarıyla dengelenebilir ve ekonomik olumsuzluklar etkisiz hale getirilebilir. Ancak, eleştirime yapılması muhtemel bu itirazın geçerliliğinden şüphe etmek için iki önemli gerekçe bulunmaktadır. Birincisi, mevcut yatırımcıların üretimden çekilmesinin hızı ile devlet öncülüğünde yapılacak geniş çaplı yatırımların hızı arasında önemli bir fark vardır. Kapitalist sınıfın ekonomik kararlarının etkisi çok ani ve yıkıcı bir şekilde hissedilirken, dengeleyici devlet yatırımlarının gerçekleşmesi ve beklenen olumlu sonuçları vermesi görece yavaş ilerleyen bir süreçte gerçekleşebilir. Bu iki unsur arasındaki zaman boşluğu ekonomik krizin siyasal krize dönüşmesine yetecek kadar uzun olabilir. İkinci sorunsu şudur: büyük çaplı kamu yatırımları gerçekleşse dahi yeterli uzmanlaşmaya ve organizasyonel deneyime sahip olmayan bu yatırımların kapitalist muadillerine göre çok düşük üretkenlik seviyelerinde olması güçlü bir ihtimaldir. Kamu yatırımlarının benzer karmaşıklık ve üretkenlik düzeyine ulaşamadığı bir durumda maddi refah koşullarının kötüleşmesi toplumsal desteği zayıflatabilecek ve reform programının altını oyabilecek dinamikleri ortaya çıkartabilir.

Agonistik siyasetin ekonomik reform programının sürdürülemezliğini ortadan kaldırmanın temel yolu yatırım ve üretime ilişkin kararların toplumsallaştırılmasından geçmektedir. Bu sayede toplumun dar bir kesiminin aldığı ekonomik kararların sosyo-ekonomik ve siyasal altüst oluşa neden olmasının önüne geçilebilir. Ancak, yatırım ve üretime ilişkin kararların toplumsallaştırılması agonistik siyasetin daha da

1. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

20-21 EYLÜL 2018, ODTÜ, KKM – D SALONU

radikalleşmesi anlamına gelmektedir. Böyle bir uygulama, sadece gelirin değil sermaye (servet) birikiminin de yeniden bölüşüme dahil edilmesi ve hatta işletmelerin çalışan-yönetici ortak yönetimine geçmesi gibi mevcut kapitalist üretim biçimiyle ve geleneksel özel mülkiyet anlayışıyla bağdaşmayan fikirleri beraberinde getirmektedir. Mülkiyete ilişkin düzenlemelerin radikal biçimde değiştiği bir toplumdaysa taraflar arası barışçıl ilişkilerin sürebileceği kuşkuludur. Dolayısıyla, agonistik siyasetin düzen vurgusunun altı yine, ancak bu sefer farklı bir biçimde, oyulmaktadır. Toplumsal çelişkilerin, yeni bir sistemi inşa etme arifesinde, eski düzenle ilişkili olarak yıkıcılaşması söz konusudur. Yatırım ve üretim kararlarının toplumsallaştırılması bu anlamda sosyo-ekonomik düzenin temellerini sarsan, düzen koruyucu değil yıkıcı, akabinde yeni bir düzen kurma şartıyla, özelliklerin ağır bastığı bir siyaset anlayışını gerektirmektedir. Sonuç olarak, agonistik siyaset reformlarını korumak için daha da radikalleşmek ile çatışmaların yıkıcılaşmasının önüne geçmek uğruna anaakımlaşmak arasında bir tercih yapmak durumundadır. Bu ikilem, agonistik siyaset kavramının kendisini istikrarsızlaştırmakta ve söz konusu siyasal söylemin kendisini, farklı yönlerden basınç uygulayan iki zıt kuvvetin üzerinde çarpıştığı bir saha haline getirmektedir.

Kaynakça

Block, F. (1987). *Revising State Theory*. Philadelphia: Temple University Press.

Mouffe, C. (2000). *Democratic Paradox*. Verso.

Mouffe, C. (2005). *On the Political*. London: Routledge.

Mouffe, C. (2013). *Agonistics: Thinking the World Politically*. Verso.